

วิทยุชุมชน ห้องเรียนการสื่อสารของคนในชุมชน

Pinitta Sukkosol
E-mail: pinitta@gmail.com¹

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้สรุปย่อมาจากงานวิจัย เรื่อง แนวทางการสร้างความเข้มแข็งในงานวิทยุชุมชนภาคเหนือ บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่างที่ผสมผสานจากแนวคิดทางด้านการสื่อสารมวลชน เสรีภาพของสื่อชุมชน สิทธิมนุษยชน และการจัดการความรู้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการรูปแบบของวิทยุชุมชนที่ควรจะเป็นในบริบทของสังคมไทย อันเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนโดยอาศัยเครื่องมือที่เรียกว่า สถานีวิทยุ เป็นห้องเรียนของการจัดการความรู้ในชุมชนผ่านชุมชนเสมือนทางอากาศ บทความชิ้นนี้ใช้กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึก บันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง ถ่ายภาพ และสังเกตพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างที่เป็นคนในชุมชนซึ่งทำหน้าที่ในกระบวนการบริหารจัดการวิทยุชุมชน ผู้ประสานงานในแต่ละพื้นที่ นักวิชาการในแต่ละภาค รวมทั้งหมด 19 จังหวัดทั่วประเทศไทย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า วิทยุชุมชนที่ควรจะเป็นต้นแบบในประเทศไทย เกิดจากกระบวนการเรียนรู้เช่นเดียวกับแนวคิดด้านการจัดการความรู้ แต่ยังคงนิยามความหมายของคำว่าวิทยุชุมชนในความหมายที่ดี คือ เป็นสื่อของคนในชุมชนที่สามารถเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และใช้เป็นสถานที่ในการพบปะของผู้คนในชุมชน ผู้วิจัยพบว่าวิทยุชุมชนบ้านจำรุง จังหวัดระยอง วิทยุชุมชนคนรามย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช วิทยุชุมชนวิทยุชุมชนเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จังหวัดสิงห์บุรี และวิทยุชุมชนคนเมืองลี จังหวัดลำพูน ค้นพบศักยภาพและสร้างสถานีวิทยุตามความต้องการของชุมชนและเป็นแบบอย่างที่ดีหากรัฐบาลจะนำเอาไปเป็นต้นแบบในการสร้างนโยบายในการจัดทำสถานีวิทยุชุมชนที่เหมาะสมในอนาคต นอกจากนี้ยังพบว่าประเภทของวิทยุชุมชนในประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน 7 ประเภท คือ ประเภทยูนิทอม ประเภทอัลลอ ประเภทขานผ่าซากใช้วิทยุเป็นเครื่องมือ ประเภทประนีประนอม ประเภทต่อสู้เพื่อชุมชน ประเภทนักล่าโครงการ ประเภทธุรกิจขนาดเล็ก ลักษณะของวิทยุชุมชนที่ดี ควรมีอุดมการณ์ในการทำงานร่วมกัน มีเป้าหมายและความสนใจร่วมกัน แบ่งปันประสบการณ์ความรู้ด้วยกันได้และสามารถสร้างข้อตกลงที่ดีระหว่างกันอย่างเท่าเทียมกัน เน้นการทำงานเพื่อชุมชน และนำเอาเนื้อหาในชุมชนมาถ่ายทอด เพื่อจะได้ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการแบ่งปันความรู้และธำรงรักษาความรู้ในชุมชนให้อยู่กับชุมชน จนกลายเป็นอัตลักษณ์ของคนในชุมชน

คำสำคัญ: วิทยุชุมชน สิทธิมนุษยชน การจัดการความรู้ วิทยุชุมชนเผ่า วิทยุชุมชนพื้นเมือง และการปฏิรูปสื่อ

Abstract

This paper was conducted using a concept of integrative mass communication: community media freedom, human rights, and knowledge management. The objective find the superior prototypes on approaches and learning processes engaged through the use of radio. The collections are the notes and videotape records of local experts, academics and project collaborators from 19 locations throughout Thailand.

The results identified community radios as prototypes for implementing public radio broadcasting: KonMuangSingh in Singhaburi province, Kethchaiyo in Ang-thong province, KonRamai in NakhonSi Thammarat province and KonMuangLii in Lampoon province. Examination of the practices utilized in the selected sample, 7 types was recognized: the opportunity seeker, pleading for survival, outspoken, compromise, idealist, the project hunter and radio SMEs. Further, the key characteristics of community radio should be having the same ideology and goals of its community, sharing similar background, and commitment towards assisting the community, and interest in providing local content. The recommendation of this study was that to become community radio the operator(s) should possess a process of transferring knowledge using the same pattern of conversation as regularly conducted among sender, receiver and technician within the community. The process should also include promoting communities to a position of readiness for self-learning and development.

Keywords: community radio, human right, knowledge management, native radio, indigenous radio, and media freedom.

บทความฉบับนี้จะเป็นเสมือนสื่อสะท้อนเรื่องเล่ามหากาพย์ การต่อสู้เรียกร้อง และการแบ่งแยกช่วงหน้าปัดวิทยุ ที่วันนี้ เปลี่ยนตัวเลขจาก เอฟเอ็ม 88 – 108 มาเป็น 87 – 109 เมกกะเฮิรตซ์กันแล้วนั้น เป็นช่วงระยะเวลาที่เผชิญหน้าทางด้านการจัดการสื่อภายใต้แนวคิดด้านเสรีภาพนิยม ที่นักวิชาการส่วนหนึ่งมองว่า เป็นเสรีภาพที่ใครก็สามารถสร้าง

¹ Lecturer at Communication Art department, Faculty of Management and Information Science, Naresuan University, Phitsanulok Thailand

สถานีวิทยุกระจายเสียงและดำเนินการวิทยุชุมชนเองได้ ในขณะที่ปัจจัยทางเศรษฐกิจและกระแสทางด้านการตลาดได้เข้ามาครอบงำ ชุมชน สื่อวิทยุ จึงเป็นเพียงหนึ่งหน่วยเม็ดเงินการลงทุนของคนในแต่ละท้องถิ่น

ความเคลื่อนไหวทางด้านการปฏิรูปการสื่อสารชุมชน ตลอดระยะเวลา 12 ปี เป็นการเดินทางที่มีระยะเวลาที่ยาวนานมาก โดยเฉพาะการจัดตั้งคณะกรรมการกิจการ วิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ซึ่งจะมีกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพระราชบัญญัติการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ฉบับร่าง ลงวันที่ 17 ธันวาคม 2550 นับเป็นระยะเวลาเกือบ 2 ปี ที่ประเทศไทยมีรัฐบาล 3 ชุด ทำให้การดำเนินการด้านการจัดการวิทยุชุมชนไม่ได้รับการดูแลอย่างเข้าใจเช่นเดียวกับเรื่องอื่นๆ เพราะบุคคลที่เข้ามาบริหารจัดการ ต้องมาเริ่มต้นเรียนรู้ใหม่ ไม่เข้าใจบริบทหรือสถานการณ์ที่ผ่านมา ลักษณะของโครงการยังคงใช้กระบวนการและวิธีการ เช่นเดิม คือ การจัดทำไฟล์สรุป โดยเอาฐานข้อมูลรายชื่อวิทยุชุมชนที่มาจากกรมประชาสัมพันธ์ และหน่วยงานเอ็นจีโอ พูดคุยและจัดเวทีเสวนาในประเด็นเดิมๆ ผู้ที่มาร่วมประชุม มีทั้งที่ทำงานเพื่อชุมชนโดยแท้จริง และมีที่มาร่วมประชุมเพื่อต้องการมีฐานข้อมูลอยู่ในรายชื่อของ คณะอนุกรรมการในบอร์ดของ กทช. ไม่เพียงเท่านั้นยังพบว่า สถานีวิทยุ ขนาดเล็กบางสถานียังอยู่ในกรอบสวຍงามของคำว่า วิทยุชุมชน แต่บางสถานีอาศัย คำว่า วิทยุชุมชนสร้างโอกาสอันดีในการประกอบอาชีพทางธุรกิจ เพื่อรอรับสถานการณ์วิทยุสาธารณะอย่างเต็มตัว เมื่อพระราชบัญญัติกิจการกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ เปลี่ยนนิยามใหม่ให้มี คำว่า วิทยุท้องถิ่น วิทยุสาธารณะ และวิทยุ

การเดินทางเพื่อเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมาของการศึกษาวิจัย ครั้งนี้นอกจากจะได้ข้อมูลจากชุมชนแล้ว ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือให้คำแนะนำด้านการบริหารจัดการสื่อให้กับคนในชุมชน ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล รวมทั้ง การนำเสนอแบบคิดหรือกระบวนการทศน์ใหม่ จากเดิมที่เห็นว่าข่าวสารเป็นสินค้าและเครื่องมือต่อรองอำนาจ มาเห็นว่าข่าวสาร คือ การสื่อสารมีผลต่อ ระบบชีวิตและการสื่อสาร เป็นไปเพื่อสังคม ซึ่งขยายมุมมองต่อข่าวสารให้กว้างขึ้น และการให้ความสำคัญกับจุดยืน ของทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร

ปัญหานางานวิจัย

1. วิทยุ คือ อะไร?
2. ชุมชน หมายถึงอะไร?
3. วิทยุชุมชน หมายถึงอะไร?
4. จุดเริ่มต้นของวิทยุชุมชน เริ่มต้นอย่างไร ?
5. ลักษณะของพื้นที่ในชุมชน เหมาะสมที่จะจัดตั้งสถานีวิทยุตามสูตรสำเร็จ คือ เสาสูง 30 เมตร กำลังส่ง 30 วัตต์ ครอบคลุมรัศมีการกระจายเสียงในพื้นที่ไม่เกิน 15 กิโลเมตร หรือไม่อย่างไร และควรจะมีวิธีการอย่างไรกับการบริหารคลื่นความถี่ในแต่ละพื้นที่ที่เหมาะสมต่อไป?
6. เหตุการณ์ใดที่ทำให้วิทยุชุมชนได้รับความสำคัญในการสร้างวาระข่าวสารของชุมชน?
7. มีวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านการฟัง การผลิตรายการ และการสนับสนุนรายการอย่างไร?
8. มีวิธีการบริหารจัดการสถานีวิทยุอย่างไร ?
9. ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้กระบวนการเกิดของวิทยุชุมชนในประเทศไทยเป็นอย่างไร ?
10. เมื่อวิทยุชุมชนเกิดขึ้นมาแล้ว เกิดกระบวนการต่อสู้ และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความอยู่รอดได้อย่างไร ?
11. โครงการนำร่องวิทยุชุมชนตามหลักการแท้จริงมีความเป็นไปได้หรือไม่ ?

12. คนในชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดกลไกในการจัดการความรู้ และแสวงหาความร่วมมือกับรัฐ หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนได้เสียกับชุมชนในงานวิทยุชุมชนอย่างไร?
13. ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานวิทยุชุมชนอย่างไร?
14. แนวทางในการการบริหารงานวิทยุชุมชนภายใต้การจัดการความรู้ที่ดีของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนเพื่อชุมชน และโดยชุมชนอย่างไรบ้าง?
15. การแสวงหาโอกาสของชุมชนกับการเรียกร้องเพื่อให้ได้สิทธิทางการสื่อสารเริ่มต้น และมีทิศทางในการสิ้นสุดลงอย่างไร?
16. ความรู้ในการจัดการวิทยุชุมชนมีผลต่อแนวทางการสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานวิทยุชุมชน
17. ผู้ที่มีความรู้ในงานวิทยุจะดำเนินงานบริหารวิทยุได้ดีและยาวนานกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ในงานวิทยุ
18. สิทธิการสื่อสารภาคประชาชนขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านกฎหมายที่ได้รับการรับรองจากภาครัฐบาล
19. กระบวนการเรียกร้องของประชาชนในการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียงในพื้นที่ ที่จำกัดเนื้อหา ภาษา และลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกันมีผลต่อการสร้างระบบความเป็นประชาธิปไตย
20. สถานีวิทยุมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปหลังปี พ.ศ 2540
21. มีการจำแนกคุณลักษณะของสถานีวิทยุใหม่ โดยเกิดสถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุท้องถิ่น สถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ และสถานีวิทยุของรัฐ ที่อยู่ภายใต้กรอบการบริหารจัดการในแนวทางที่เกิดขึ้นในพระราชบัญญัติการจัดสรรคลื่นความถี่ ฯ
22. รูปแบบและเนื้อหาการวิทยุของสถานีวิทยุภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ไม่แตกต่างกัน
23. ความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการหาทางออกของการแก้ไขความซับซ้อนของกระบวนการเกิดขึ้นของสถานีวิทยุในกลุ่มประชาชนเป็นอย่างไร?

ความหมายของชุมชน และวิทยุ ก่อให้เกิดคำว่าวิทยุชุมชน ในบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มผู้จัดรายการ (Focus group) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างจากคำแนะนำของนักวิชาการ ที่ปรึกษางานวิจัยบอกต่อ นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ดวบท (Discourse Analysis) ตามลักษณะของกระบวนการบริหารจัดการความรู้ จากการถอดเทปสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งนิยามความรู้ตามพื้นที่แต่ละภูมิภาคตามลำดับ ดังนี้ คือ

ภาคเหนือ

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองปาย คลื่นเอฟเอ็ม 103.00 MHz อ. ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ผู้ประสานงานพื้นที่ นาง อารมณ์ แสงโชติ

สถานีวิทยุชุมชนที่นี่มีลักษณะเด่น คือ การเปิดโอกาสให้เยาวชนในพื้นที่ได้เข้ามาเรียนรู้กระบวนการจัดรายการวิทยุตามลำพัง เช่นในภาพเด็กทั้งสองให้พ่อแม่มาส่งที่สถานีและนั่งคุมเครื่อง รับโทรศัพท์ พูดคุย อ่านบทความรู้ในนิตยสารหรือในเอกสารแจกฟรีที่ได้จากโรงพยาบาล เกษตรจังหวัด ส่งเสียงผ่านคลื่นแข่งกับคลื่นวิทยุที่เปิดแต่เพลงในตู้เมืองปาย แม้ว่าวันนี้สถานีวิทยุแห่งนี้จะเปลี่ยนตัวเองเข้าสู่การหารายได้ด้วยวิธีการเปิดสปอตแล้วก็ตาม แต่ในอดีตก็เป็นสถานีที่เป็นโรงเรียนให้กับเด็กๆ ในพื้นที่ ซึ่งพร้อมจะเรียนรู้ได้อย่างดี

2. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชน คนขุนยวม คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 MHz ต. ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน สถานที่ตั้งอยู่ในบ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.ขุนยวม อ.

ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสังเวียน ดวงสุภา ช่วงระหว่างที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยพบว่า เครื่องมือในการออกอากาศอยู่ในบ้านของสังเวียน และเป็นเพียงเครื่องเล่นเพลงในบ้านหลังเล็กๆ ไม่ได้ทำการออกอากาศ เนื่องจากในช่วงเวลาดังกล่าวหน่วยงานทหารได้ออกคำสั่งห้ามไม่ให้วิทยุชุมชนออกอากาศ (จนเกิดกระบวนการต่อสู้เรียกร้องและการสั่งปิด) แต่ผู้วิจัยได้แนะนำว่าวิทยุชุมชนที่ดีควรจะอยู่ในพื้นที่ชุมชนที่ทุกคนในชุมชนสามารถเข้าออกได้อย่างสะดวกและสบาย ปัจจุบันเครื่องมือออกอากาศถูกย้ายไปวางไว้ที่พิพิธภัณฑสถานทหารญี่ปุ่นแล้ว

3. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อม

วิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคน
พิการเชียงใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม
101.25 MHz เลขที่ 9 ต.ช้างเผือก
อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ผู้
ประสานงานพื้นที่ นายอุ๊ด เขียว
ทอง

สถานีวิทยุของคนตาบอด ผู้วิจัย

พบว่า โลกของคนตาบอดได้รับการพัฒนาทางด้านเครื่องมือการสื่อสารเพื่อสนับสนุนการเปิดรับข่าวสารอย่างเท่าทัน กระแสความเปลี่ยนแปลง และเป็นการสร้างโอกาสอันดีในการมีพื้นที่ทางสังคมให้กลุ่มคนที่ด้อยโอกาสทางสังคม อย่างไรก็ตามช่วงวิกฤตการณ์การเมืองที่ผ่านมา อุ๊ด แก้วทอง เสนอความคิดเห็นส่วนตัวออกอากาศจนกลายเป็นประเด็นปัญหารุนแรงจนทำให้ภาพลักษณ์ของสถานีวิทยุที่นี้ถูกมองในด้านลบ แต่หากมองเพียงเสรีภาพทางด้านการสื่อสาร วิทยุชุมชนที่นี้เป็นมหาวิทยาลัยที่ดีสำหรับคนตาบอดสามคนที่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้วิชาการสื่อสารในมหาวิทยาลัยร่วมกับคนปกติได้

4. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน คลื่นเอฟเอ็ม 90.75 MHz ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ บ้านเลขที่ 16 ม.5 ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์บุญจันทร์ จันทน์หม้อ

สถานีวิทยุที่ยังคงรักษาภาษาถิ่นและการต่อสู้ท่ามกลางกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่ บุญจันทร์ และกลุ่มผู้เฒ่าในพื้นที่ยังคงมีความเชื่อว่า วิทยุจะเป็นสื่อกลางในการรักษาภาษาโหลง ของชนเผ่ากะเหรี่ยงดั้งเดิมของที่นี่ได้ แม้จะรู้ว่าต้องใช้ระยะเวลา หรือเยาวชนสนใจสื่อสมัยใหม่มากกว่า แต่อย่างน้อยคนรุ่นนี้ได้ทำหน้าที่ในการรักษาและอ้างอิงชนเผ่าดั้งเดิมของตนไว้ ไม่เพียงแต่การต่อสู้ทางการไหลบ่าทางวัฒนธรรมเท่านั้น ยังต่อสู้กับวาทกรรมภาษาที่รัฐในพื้นที่มองว่า เมื่อพวกเขาพูดภาษาโหลงของกะเหรี่ยง พวกเขาจะพูดเพื่อตำหนิหรือเพื่อรวบรวมกำลังไว้ต่อต้านรัฐ บุญจันทร์บอกว่า อยากให้รัฐเลิกวิธีคิดเช่นนี้ หรือไม่ก็ให้คนในพื้นที่เป็นรัฐเองจะได้เข้าใจคนในพื้นที่ได้มากขึ้น

5. วิทยุชุมชนคนเมืองลี่ คลื่นเอฟเอ็ม

103.75 MHz ต.ลี่ อ.ลี่ จ.ลำพูน ผู้
ประสานงานพื้นที่ อาจารย์เสน่ห์ จิ
นาจันทร์

สถานีวิทยุแห่งนี้เปิดรับความรู้และความ
เข้าใจในความอยู่รอดร่วมกับชุมชน
โดยเฉพาะการเข้าใจว่าชุมชนขาดสื่อ

ลักษณะใด หรือชุมชนต้องการรับฟังเนื้อหารายการประเภทใด ปัจจุบันสถานีวิทยุแห่งนี้อาศัยพื้นที่ร่วมกับสถานีตำรวจ จราจรจึงรับเนื้อหาข่าวสารจากตำรวจมารายงานออกอากาศ และเรียนรู้ที่จะเพิ่มช่องทางการสื่อสารผ่านเว็บไซต์ นับเป็น ตัวอย่างของวิทยุชุมชนที่ควรจะให้อยู่กับชุมชนต่อไป

6. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนดอยหลังถ้ำ คลื่นเอฟเอ็ม 100.25 MHz
ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน ผู้ให้ข้อมูล กำนันธนา ยะโสภา

สถานีวิทยุชุมชนแห่งนี้เกิดขึ้นภายหลังการต่อสู้เรื่องการเข้าครอบครองพื้นที่ของรัฐ โดย กำนัน เป็นผู้นำในการเรียกร้องให้คนในพื้นที่ได้โดนคดีดินทำกิน เมื่อมีเสรีภาพทางการ สื่อสาร วิทยุชุมชน จึงเป็นเครื่องมือสำคัญของการสื่อสารข้อมูลและสร้างความเข้าใจกับคน ในพื้นที่ได้อย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันเป็นเสมือนกระจกสะท้อนให้รัฐมองเห็นคุณค่าของ ประชาชนในพื้นที่อีกด้วย การเป็นกำนันของธนา ไม่ได้หมายความว่า จะเข้าข้างรัฐ แต่พยายามมาเป็นรัฐเอง เพราะเชื่อว่า หากคนในพื้นที่มีโอกาสได้ทำงานร่วมกับรัฐแล้วจะเข้าถึงและเข้าใจกันได้มากกว่าที่เคยเป็นมา

ภาคกลาง

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ คลื่นเอฟเอ็ม 104.00 MHz อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายกุล พงษ์ ธรรมโชติ หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ เป็นพื้นที่ที่มีการเก็บข้อมูลคนฟัง

สถานีวิทยุชุมชนแห่งนี้เป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างที่ดีในการสร้างรูปแบบ

สถานีวิทยุ

ชุมชนตามความเป็นจริงในประเทศไทย อันเกิดจากกระบวนการเรียนรู้ของคนในพื้นที่ และเป็นการสร้างวิทยุจากเงิน บริจาคของคนในพื้นที่ผ่านรูปแบบการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆ สถานีวิทยุแห่งนี้มีลักษณะที่โดดเด่น คือ การใช้วิทยุ เป็นสื่อกลางในการก้าวผ่านภาวะวิกฤติภัยธรรมชาติของพื้นที่ คือ ภาวะน้ำท่วมในจังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง และอยุธยา ที่ รัฐบาลสมัยทักษิณบอกว่า การป้องกันน้ำท่วมในเขตพื้นที่กรุงเทพจะต้องให้น้ำถูกกักไว้ในพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี อ่างทอง อยุธยาแทน ด้วยการใช้ River model แต่กลุ่มคนที่เป็นแกนนำในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนที่นี่ทำการศึกษาโมเดลอย่าง ละเอียดพบว่าที่น้ำท่วมจังหวัดและคนในจังหวัดเพราะรัฐให้ความสำคัญกับกรุงเทพและอ้างเรื่องเศรษฐกิจ แต่ไม่สนใจ ประชาชนในพื้นที่เกษตรกรรมที่ได้รับความเดือดร้อน แสดงว่ารัฐขาดหลักธรรมาภิบาลที่ดี ปัจจุบันวิทยุชุมชนแห่งนี้ทำ หน้าที่วิทยุเพื่อข่าวสารและการจราจร และเปิดอีกสถานีหนึ่งในระยะใกล้กัน โดยใช้ชื่อว่า Vampire radio เพื่อหาเงินมา สนับสนุนสถานีวิทยุแห่งนี้ คนตาบอดในภาพรอดตายจากน้ำท่วมบ้าน เพราะเปิดฟังรายการวิทยุและทราบว่าจะไหลมา ที่บ้าน จึงรีบหนีขึ้นบ้านก่อนที่น้ำจะเข้ามาถึง วิทยุเป็นเพียง สื่อ เดียวที่ทำให้เขารับรู้เรื่องราวภายนอก

2. จุดปฏิบัติการ
เรียนรู้วิทยุชุมชน
เกษไชโย คลื่นเอฟ
เอ็ม 92.25 MHz
ต.เทวราช อ.ไชโย
จ.อ่างทอง

ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเสถียร จันทร หัวหน้าจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน

นับเป็นสถานีวิทยุในประวัติศาสตร์การต่อสู้เรียกร้องเสรีภาพทางการสื่อสารของประเทศไทย เมื่อรัฐในพื้นที่จับจริงเพื่อต้องการเชือดไก่ให้ลิงดู เนื่องจากไปวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล และเสถียร จันทร คือ ภาพตัวแทนของการต่อสู้และที่แลกมาด้วยการสูญเสีย สิ่งที่ยังคงอยู่ คือ การต่อสู้ เพื่อให้เห็นว่า เขาไม่ได้กระทำผิด ซึ่งยังคงต้องต่อสู้กันต่อไปอย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่เสถียร มีความรู้ทางด้านวิทยุ เนื่องจากเรียนทางด้านวิทยุมาโดยตรง จึงทำให้เขาพัฒนาและปรับปรุง พร้อมทั้งจัดวางผังรายการโดยให้มีความหลากหลายทางศาสนา รายการที่โดดเด่น คือ รายการที่ออกอากาศโดยคนที่นับถือศาสนาอิสลามในพื้นที่ จนสามารถสร้างความเข้าใจกับโรงเรียนและรัฐได้ว่า เด็กนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามควรจะได้รับยกเว้นการแต่งกายแบบปกตินมาเป็นการแต่งกายแบบชาวมุสลิม

3. จุดปฏิบัติการวิทยุชุมชนบ้านนาเมืองใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 Mh.z. โครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML) ม.2 ต.ป่าชะ อ.บ้านนา จ.นครนายก ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้พันปฏิยุทธ์ ทราวยทอง ประธานโครงการฯ

สถานีวิทยุที่อาศัยพื้นที่โรงจอดรถในบ้านของผู้พันปฏิยุทธ์ จากการเก็บข้อมูลพบว่าวิทยุที่นี้เผชิญหน้ากับภาวะการเข้าครอบครองของกระแสโลกาภิวัตน์อย่างชัดเจน

เนื่องจากมีพื้นที่ติดกับกรุงเทพ ทำให้เกิดการอพยพของ

ผู้คน ทั้งเดินทางไปทำงาน หรือการไม่สนใจที่จะรักษาวินัยดั้งเดิมของชุมชนไว้ อย่างไรก็ตามกลุ่มคนที่มารวมตัวกันเพื่อทำวิทยุ คือ กลุ่มคนที่เรียกร้องให้รัฐหยุดดำเนินการสร้างโรงงานขยะปฏิกรนิวเคลียร์ เพราะเกรงจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน

ภาคตะวันออก

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหนองรี คลื่นเอฟเอ็ม 101.75 MH.z ตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสายบัว พลอยเกตุ

สถานีวิทยุแห่งนี้เริ่มต้นจากการทำโครงการปฎิอินทรีย์ร่วมกัน และใช้พื้นที่ข้างๆ จัดทำเป็นสถานีวิทยุ ผู้ดำเนินรายการเป็นคนในพื้นที่ที่น่าสนใจ คือ น้อย (เสื่อฟ้า ขวามือล่าง) แม่ค้าขายผักผลไม้ในตลาดสดที่ปั่นจักรยานมาจัดรายการทุกวันด้วยความรู้สึกที่มีความสุข และทุกครั้งของการจัดรายการวิทยุจะบริจาคเงินเข้าสถานี 20 บาท ทำอย่างนี้เป็นประจำ

2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz หมู่บ้านจำรุง อ. แกลง จ.ระยอง ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ

สถานีวิทยุตัวอย่างที่เริ่มต้นจากความเข้มแข็งของคนในชุมชน มองเห็นความสำคัญของตัวเอง และเปิดรับทำความเข้าใจกับความเปลี่ยนแปลงของโลกาภิวัตน์ วันนี้นบ้านจำรุง เรียกตนเองว่าเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน ที่มีคนภายนอกเดินทาง

มาศึกษาดูงาน เรียนรู้การจัดการในชุมชน และเข้ามาท่องเที่ยวในลักษณะโฮมสเตย์ สร้างรายได้ให้ชุมชน และทำให้คนใน

ชุมชนไม่ต้องเดินทางออกไปประกอบอาชีพที่อื่น แต่ทั้งนี้คนที่บอกว่า หากเรารักบ้านเรา รักเพื่อนบ้านเรา เราก็จะรักชุมชนของเรา และก็ไม่มีใครมาทำให้ชุมชนแตกแยกกัน วิทย์ ไม่จำเป็นต้องออกอากาศทุกวัน ว่างก็มาจัด ไม่ว่างก็ปิด ไม่กลัวว่า จะต้องโดนใครมาเอาเครื่องไป เพราะไม่ได้ให้คนนอกบ้านจำรูฟัง แต่คุยกับคนในบ้านจำรูฟัง ไม่เพียงเท่านั้นชุมชนมีกระบวนการในการจัดการความรู้ที่ดี โดยเฉพาะการหาทางผลิตผลไม้ที่ไม่อาศัยสารเคมี อย่างที่เห็นในภาพ

3. สถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้วิทยุชุมชนบางสระแก้ว คลื่นเอฟเอ็ม 102.25 MHz ต.บางสระแก้ว อ. แห่มสิงห์ จ.จันทบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายมานพ เดิมบางปิด

สถานีวิทยุที่มีคนพิการทางขา คนเป็นโรคเอดส์ เดินทางมาจัดรายการ วิทย์แม้ว่าจะยากลำบากในการเดินทางแต่เป็นช่องทางการสื่อสารช่องทางเดียวที่ทำให้มีพื้นที่คุยกับผู้พิการด้วยกัน วิทย์แห่งนี้ยังคงอยู่ได้ด้วยความเสียสละของมานพ เพราะบ้านอยู่ใกล้จัดของในตลาดเสรีก็เดินมาเปิดสถานีต่อ การต่อสาย เส้าอากาศ ก็เพราะมานพพยายามที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนด่านซ้าย 463 หมู่ 3 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 MHz ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเดชฯ สายบุญตั้ง

สถานีวิทยุแห่งนี้ ใช้กระบวนการจัดการความรู้มาเป็นแนวทางในการบริหารสถานีวิทยุ และรักษาความเป็นชุมชนคนด่านซ้าย เป็นสถานีที่พร้อมจะเข้ามาอยู่ในการวิจัยเชิงทดลองระยะที่สองของโครงการวิจัยของผู้วิจัย

เพราะคุณลักษณะของคนในชุมชนมีความพร้อมที่จะเปิดรับความรู้ ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนด้วยความรู้

2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนไทได้ คลื่นเอฟเอ็ม 99.75 Mh.z. วัดเหนือชุมชน บ้านน้อยสันติ ม.6 ต. กุสุมาลย์ อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร 47210 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสุระคนธ์ พลอาสา

สถานีวิทยุเน้นการรักษาวัฒนธรรมชนเผ่า กลุ่มคนไทได้ อาศัยอยู่ในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่อพยพมาจากประเทศลาว และตั้งรกราก รวมทั้งยังคงสื่อสารกันด้วยภาษาไทยได้ และแม้แต่เยาวชนในพื้นที่สามารถที่จะสื่อสารได้ทั้งภาษาถิ่นและภาษากลาง มาคอยทำหน้าที่ในการดำเนินรายการวิทยุ เพื่อให้กลุ่มเยาวชนด้วยกันให้ความสำคัญของการพูดไทได้ โดยไม่อายว่าจะถูกล้อเลียน ตัวอาคารสถานีตั้งอยู่พื้นที่ใกล้บริเวณสุสานของวัด เพราะเป็นการบริจาคพื้นที่ของชาวบ้าน นักจัด

รายการวิทยุภาพกลาง เป็นล่ำมแปลภาษาไทยมาเป็นไท้ให้ กับศาสนาคริสต์ จึงทำให้คนในพื้นที่นับถือศาสนาคริสต์ได้ อย่างสนทใจ เพราะสื่อสารด้วยภาษาเดียวกัน

3. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 Mh.z. วัดเดิม ต.ในเมือง อ.พิมาย จ. นครราชสีมา 30110 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสันทนา ธรรมสโรจน์

สถานีวิทยุที่ต่อสู้ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในระบบอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และการออกอากาศรายการวิทยุซ้อนทับ คลื่นกันของวิทยุที่หารายได้ด้วยการโฆษณา สันทนา หัวหน้านักจัดรายการได้รับการสนับสนุนพื้นที่จากวัดในชุมชนและ ความร่วมมือที่ดีของคนในชุมชน และอยากให้รัฐให้ความสนใจกับวิทยุที่เปลี่ยนแปลงความหมายของวิทยุชุมชนที่ดีไปจน หมดสิ้น รวมทั้งไม่ยอมให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องมาวิ่งในเส้นทางเดียวกับสื่อที่เกิดจากความร่วมมือของชาวบ้าน

ภาคใต้

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ชมรม เครดิตยูเนียน คลื่นเอฟเอ็ม 105.75 MHz.ต.ท่าสะทอน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายวัฒน์ นะมะ

ด้วยเหตุที่ได้รับเงินสนับสนุนจากเครดิตยูเนียน จึงเป็นสถานีที่ไม่ได้รับผลกระทบจากความเปลี่ยนแปลงของวิทยุที่เกิดขึ้น

2. สถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ คลื่นเอฟเอ็ม 105.5 MHz ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่อนัน แก้วรักษ์

สถานีวิทยุแห่งนี้เป็นตัวอย่งที่ดีของวิทยุชุมชนที่เกิดจากความต้องการในชุมชน และอาศัยสื่อเพื่อเรียกร้อง ปกป้องพื้นที่ตามสิทธิชุมชน ไม่ให้รัฐนำพื้นที่ไปใช้ในการสร้างเขื่อน หรือตัดต้นยางพาราซึ่งเป็นรายได้หลักของชาวบ้านไปเป็นพื้นที่อ่างเก็บน้ำ ชาวบ้านได้เงินชดเชย แต่ต้อง

ออกไปประกอบอาชีพอื่น ต้องจากพื้นที่เดิมของตนเอง ไม่มีสิทธิในการครอบครองที่ดิน วิทยุ คือ สื่อที่ช่วยขยายการโน้มน้าวใจให้คนในชุมชนอื่นๆ ได้ตอบสนอง และคล้อยตาม ไม่ยอมเวนคืนที่ดินให้รัฐ และกลุ่มชาวบ้านที่เห็น คือ ความเข้มแข็งของชุมชนเพื่ออนาคตของลูกหลาน

3. สถานีวิทยุชุมชนคลองประสงค์ คลื่นเอฟเอ็ม 93.0 MHz ต.คลองประสงค์ อ.เมืองกระบี่ จ.กระบี่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นางสุพรรณิ บุตรหง้า หัวหน้าสถานีวิทยุฯ

สถานีวิทยุในเกาะเล็กห่างจากตัวเมืองกระบี่ ที่ประสบภัยสึนามิ และเกิดสถานีวิทยุจากการสนับสนุนของดีแทค ที่เน้นการให้เยาวชนในพื้นที่ใช้เป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน โดยผู้ประสานงานเชื่อว่า การให้เยาวชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานจะทำให้พวกเขารักพื้นที่ และไม่ออกจากพื้นที่ไปอยู่ที่อื่น และวิทยุเป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยป้องกันภัยพิบัติธรรมชาติในอนาคต

การค้นหาคำหมายของวิทยุ จากการถามว่า วิทยุ คือ อะไร เป็นการเริ่มต้นแนวทางในการค้นพบความหมายอันแท้จริงจากทีมวิจัย แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายของวิทยุ ที่ได้จากประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่ เน้นที่การได้รับความหมายของวิทยุ จากการเข้าร่วมอบรม การบริหารจัดการวิทยุชุมชน จากนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์แล้ว ซึ่งในความหมายที่ได้รับข้อมูลมานั้น มีความหมายโดยรวมว่า

วิทยุ คือ เครื่องมือการสื่อสารประเภทหนึ่งซึ่งส่งข้อมูลข่าวสารจากบุคคลใด บุคคลหนึ่งไปยังกลุ่มคนขนาดใหญ่ในพื้นที่ขนาดใดขนาดหนึ่ง ดังนั้นเมื่อผนวกเข้ากับคำว่า ชุมชน อันมีนิยามตามลักษณะความหมายทางสังคมวิทยา โดยปรับสภาพตามวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี คือ การสร้างลักษณะชุมชนเสมือน หรือลักษณะของความเป็นชุมชน ในบริบทของวิทยุชุมชน ชุมชน ไม่ได้มีข้อจำกัดอยู่ในพื้นที่ หรือลักษณะทางภูมิประเทศเป็นเขตแดนในการกำหนดกรอบของคนที่น่าจะเป็นชุมชนเดียวกันได้ หากแต่จะมีลักษณะเหมือนชุมชนรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ชุมชนทางอากาศ ดังที่ ชูลเลอร์ (Schuler 1996, p.9) ได้อธิบายคุณลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ

1. มีจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness)
2. มีหลักการ (Principle)
3. มีจุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้นชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจจะมีลักษณะเป็นชุมชนทางอากาศ หรือผู้สนใจร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทางกายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมกันของสมาชิก

ชุมชนทางอากาศ ในความคิดของผู้วิจัยมองว่าเดิมวิทยุชุมชน นั้นให้ข้อจำกัดทางด้านพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสารและสร้างเนื้อหาข่าวสารร่วมกัน หรือมีข้อตกลงทางความคิด แสดงออกทางความคิด มีภูมิหลังร่วมกัน เมื่อมีการนำเอาเทคโนโลยีในลักษณะเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตเข้ามาประยุกต์ใช้ คนในชุมชนที่เคยอยู่ดั้งเดิมและกระจายตัวไปในที่ต่างๆ จะกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง เพื่อสร้างความชอบธรรมในสิทธิของชุมชนร่วมกัน ทั้งในด้านความคิด การครอบครอง การแสดงออกทางความคิดเห็น และการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ ตัวอย่าง ชุมชนใน Thaiuradio.com เป็นการรวมตัวกันของกลุ่มวิทยุสถาบัน อันเกิดจากความร่วมมือกันในระดับมหาวิทยาลัย จากนั้นก็ทำการแบ่งปันเนื้อหา บุคคล

และความคิด ความรู้ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ที่จัดหากันเองร่วมกัน ชุมชนปฏิบัติ (Community of Practice)² ในแนวคิดของการจัดการความรู้

ชุมชนปฏิบัติ มีความหมายของการเก็บรวบรวมความเป็นส่วนตัวอันเกิดจากลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการของคนทำงานร่วมกัน ในบริบทดังนี้

- มารวมตัวกันด้วยความเต็มใจแบบอาสาสมัคร โดยมีเป้าหมายเดียวกัน
- สมาชิกภาพสามารถจำแนกตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
- มีพันธะผูกพันทางสังคมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการเข้าเป็นสมาชิกของชุมชนนั้น
- มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ภายใต้การตัดสินใจร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

ความรู้สึกถึงความเป็นชุมชน (Sense of community)³ โดยพื้นฐานแล้ว ชุมชน คือ สังคมทั้งหมดที่มีความสลับซับซ้อนในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกภาพของแต่ละบุคคล และทุกคน ดังนั้นการเป็นชุมชนต้องประกอบไปด้วยความรู้สึกถึงความปลอดภัย ที่ๆ แต่ละบุคคลมาอยู่ร่วมกันเพราะสนใจในสิ่งเดียวกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความไว้วางใจต่อใจระหว่างกัน ชุมชนเป็นสถานที่ที่เราสามารถอยู่ท่ามกลางเพื่อนๆ และได้แสดงคุณค่าของตนเองต่อสายตาคณะอื่นๆ ได้อย่างภูมิใจ ชุมชนให้ความรู้สึกเหมือนเป็นหม้อที่หลอมรวมสิ่งที่มีความหมายมากมายมาไว้ด้วยกัน ในลักษณะของสมาชิกภาพ

เจนิน นาฮาพิท และซุมานตรา โกชาล์ (Janine Nahapit and Sumantra Ghoshal:1998, p. 242) ทำการศึกษาทุนทางสังคม (Social Capital) และความรู้สึกของการเป็นชุมชนขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัน 3 มิติ คือ มิติเชิงโครงสร้าง (Structure) มิติทางด้านความสัมพันธ์ (Relational) และมิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของผู้คน (Cognitive)

1. มิติในเชิงโครงสร้าง (Structure) เน้นเกี่ยวกับระบบทางสังคมและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิก สิ่งที่สำคัญที่สุดของการกำหนดมิติในเชิงโครงสร้างนั้นให้ความสำคัญกับเรื่องของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง (Actors) ใครที่เราจะเข้าถึงและเราจะเข้าถึงใคร นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของลักษณะความผูกพันที่มีทั้งแบบแนบแน่นและแบบหละหลวม คือ มีการติดต่อกันเป็นประจำและไม่ค่อยมีการติดต่อกับใคร
2. มิติความสัมพันธ์ (Relational) มองในทางตรงกันข้าม สนใจในเรื่องของความสัมพันธ์เฉพาะของบุคคล เช่น ความนับถือ และมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกันที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ มันเป็นการมองผ่านไปยังลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในการเติมเต็มแรงจูงใจทางสังคมในแนวทางการระดมทุนทางสังคม ยืนยันในสิ่งที่ถูกต้อง และมีระดับ (Prestige) มีความไว้วางใจ มีการแบ่งปันค่านิยม และคุณค่าทางความคิดร่วมกัน เป็นการอธิบายพลวัตรทางปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่มองเรื่องของกลไกทางวัฒนธรรมที่เห็นชัดเจน คือ ลักษณะทางวัฒนธรรมในครอบครัว อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ที่มีให้ต่อกันและกัน
3. มิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของผู้คน (Cognitive) คือ การสะสมความรู้ ความคิดในรูปแบบของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ลักษณะของการเป็นชุมชนที่มีการฝึกฝนทักษะร่วมกันตลอดเวลา นั้น คือ การรู้จักที่จะเป็นผู้ส่งสารตลอดเวลา ยิ่งมีการส่งสารมากก็จะยิ่งสะสมความรู้และประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดการสร้างความคุณค่าของเวลา

² Paul R. Gamble and John Blackwell, Knowledge Management A state of the art guide (Kogan Page Ltd: 2001), pp. 81 - 83.

³ Edward Albee, "Fostering Supportive Social Interactions," [Unleashing Intellectual Capital] 1998):110 - 111.

ในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น รวมทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ที่ลึกมากขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในนาคะ⁴ ได้แย้งความคิดลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนตะวันตกกับตะวันออกนั้น มีความต่างกันในเรื่องของความรู้สึกในการเป็นชุมชนของแต่ละบุคคล หากเป็นญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับการแสดงความจงรักภักดีต่อองค์กร และใช้เวลาทั้งชีวิตในการทำงาน ในขณะที่คนจีนจะคาดหวังสวัสดิการจากที่ทำงานสูงทั้งในเรื่องของค่ารักษาพยาบาล ค่าอุปถัมภ์พยาบาล ไปทั้งชีวิต คนเกาหลีเองมีรูปแบบของชุมชนคล้ายกับเพื่อนร่วมห้องและเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับคุณครู หากเปรียบเทียบลักษณะของชุมชนแบบตะวันตกกับตะวันออก โดยเฉพาะทางอเมริกาเหนือ คนทำงานที่มีลักษณะแบบเป็นเจ้านาย (White collar) และที่ทำงานแบบเป็นลูกน้อง (blue collar) หรือในระดับที่ต่ำกว่าก็ตามจะเน้นเรื่องของความจงรักภักดีต่อองค์กรสูงมาก เมื่อเราเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกันของทั้งสองกลุ่มชุมชนแล้ว เราจะเข้าใจวิธีการสร้างสรรค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อพวกเขามีการแลกเปลี่ยนความหมายและคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน หลายชุมชนจะมีการนัดประชุมกันเป็นประจำทั้งในระดับส่วนตัว คือ ทางโทรศัพท์ หรือการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันถึงเรื่องของการที่ทำงานภายในและภายนอก เช่น การแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายในงานแสดงสินค้า หรือหมู่บ้านของการแก้ปัญหา (Village of solutions) หรือในการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการค้นพบว่า พวกเขามักจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันรอบๆ ตู้น้ำดื่มหรือระหว่างมื้ออาหาร (around water cooler or over meals) ไม่ได้มาจากการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ หรือการจัดอบรม ดังนั้นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่ดีที่สุด คือ การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ที่สำนักงานของสำนักข่าวรอยเตอร์ลงทุนสร้างห้องครัวหรือห้องทานข้าวทุกชั้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันภายใน บริษัทที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางด้านเทคโนโลยี จะเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ กาแฟ ครัวซองและข้อมูล เช่นหนังสือ ต่างๆ ไว้สำหรับการเอื้อต่อบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีต่อกัน ที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีห้องสำหรับพูดคุย (Talk rooms) ที่ๆ นักวิจัยจะได้รับฟังความคิดเห็นต่างๆ ความรู้ใหม่ๆ จากเพื่อนๆ ระหว่างการจิบน้ำชา บริษัทเอกชนเคย สร้างบรรยากาศด้วยกลิ่นขนมปังอบสดๆ ใหม่ๆ ในบ้านที่จัดไว้เป็นการพักผ่อนระหว่างการทำงาน บริษัทดูปองต์ ออกแบบพื้นที่โดยมีการวางเก้าอี้ทรงสูงลายมัลลาย ให้พนักงานนั่งพักได้ต้นไม้ไม่เพียงเท่านั้นยังเตรียมแล็ปท็อปไว้ทุกจุดเพื่อให้พนักงานได้มาใช้งานบริเวณเดียวกันนี้

ดังนั้นการสร้างบรรยากาศในพื้นที่ หรือในระหว่างการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนย่อมจะส่งผลต่อการเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีระหว่างกันในการพัฒนาศักยภาพ และการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา มีการไตร่ตรองที่ดี มีการคิดอย่างเท่าทัน อย่างระมัดระวังกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการบริโภคอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการสื่อสารที่ดี คิดอย่างเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการส่งผ่านเนื้อหาข่าวสารที่เป็นเรื่องเดียวกัน แล้วพยายามพิจารณาว่าผู้อื่นนั้น เห็นด้วยหรือไม่คล้อยตามความคิดของตนเองอย่างไรบ้าง จะเป็นการสร้างวิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่ในพื้นที่หรืออยู่ในแนวทางที่ยั่งยืนต่อไป

ในอีกด้านของชุมชนเสมือนที่ขัดแย้งกับการสร้างชุมชนในชีวิตจริง (Community IRL: In Real Life) ริงโกลด์ (Rheingold: 1993) กล่าวว่า ชุมชนเสมือนอาจจะทำให้คนในสังคมที่มีความแตกแยกกันอยู่ จากความวิตกกังวล จะมีความรู้สึกเช่นนั้นเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นการไม่จำกัดในเรื่องของพื้นที่ในการเป็นสมาชิกของชุมชนย่อมจะส่งผลต่อการ

⁴ William Ives, Ben Torrey and Cindy Gordon, "Knowledge Sharing is a human behavior," in Knowledge Management Classic and Contemporary Works, ed. Daryl Morey, Mark Maybury and Bhavani Thuraisingham (MIT Press: Cambridge Massachusetts, 2000), p. 110 - 111.

สร้างความเป็นชุมชนในชีวิตจริง ๆ อาจจะทำให้คนแต่ละคนที่ตัวออกห่างจากสังคมที่ตนเป็นอยู่มากขึ้น ส่งผลต่อการสร้างช่องว่างข้อมูลข่าวสารระหว่างที่มี กับไม่มีมากขึ้นได้ โฮสต์โอเวลเลียน (Host Orwellian) กล่าวว่าเป็นชุมชนเสมือนจะทำให้อิเล็กทรอนิกส์มีชีวิตรอดได้ แต่จะสูญเสียความเป็นส่วนตัวของผู้คนอย่างมาก เช่นเดียวกับที่ ความหวัง และความกลัว ความวิตกกังวล และความปรารถนา จะเป็นตัวกระตุ้นที่สร้างฟรีเครือข่าย (Free – nets) เครือข่ายประชาสังคม (Civic networks) เครือข่ายชุมชน (Community networks) หมู่บ้านห่างไกล (Telecotage) การเข้าถึงเครือข่ายสาธารณะ (Public access networks) และข้อมูลของชุมชน (Community informatics) โดยอย่างน้อยคนที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้จะต้องติดต่อกันผ่านอีเมล หรือเข้าไปใช้บริการอินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ยังก่อให้เกิด ชุมชนช่วงจดจำ (Community memory) หมายถึง ชุมชนที่จัดเก็บเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา และให้ผู้เข้าไปใช้งานสามารถจัดเก็บบันทึกเรื่องราวของตนเองบนชุมชนได้ เช่น ทหารในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 สงครามในเวียดนาม มหาวิทยาลัยเบอร์กลีย์ ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สร้างชุมชนที่บันทึกความทรงจำไว้ในรูปแบบของเว็บไซต์ ในราวปี ค.ศ. 1970 โดยในระยะเริ่มต้นทำเหมือนร้านซักผ้าด้วยเครื่อง คือ เก็บเงินคนละ 25 เซนต์ ในการบันทึกเรื่องราวของตนเองลงบนพื้นที่ และหากจะมีการโต้ตอบ หรืออภิปรายกันในเรื่องต่าง ๆ จะต้องเสียค่าเทรด (Thread) คนละ 1 ดอลลาร์

สถานการณ์วิทยุมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นการสร้างเครือข่ายวิทยุที่อยู่ในรูปแบบของคลื่นเสียงในระบบบะนาโลกได้แปรเปลี่ยนไปอยู่ในรูปแบบดิจิทัล ซึ่งประชาชนยังต้องอาศัยความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อนมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นยังต้องปรับสภาพของเทคโนโลยีให้พอดีกับระดับความต้องการและความพร้อมของคนในชุมชนอีกด้วย การทำความเข้าใจที่ชัดเจน คือ การสร้างความตระหนักในการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหา และระดับของความพึงพอใจที่ประชาชนจะรับสภาพได้ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการหาแนวทางการร่างพระราชบัญญัติการจัดสรรคลื่นความถี่ฯ ไม่ได้มีการแก้ไขกันที่ต้นน้ำหรือต้นเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องเน้นเรื่องของกรขยายช่วงสัญญาณด้วยระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพียงพอต่อความต้องการที่มากขึ้นจากสิทธิที่ได้รับทางการสื่อสาร เน้นการหลอมรวมเทคโนโลยี แต่ไม่เน้นเรื่องของการสร้างเนื้อหาหรือการบังคับให้เกิดกลไกในการสร้างเนื้อหาเชิงคุณภาพ รายการคุณภาพ และช่วงเวลาที่เหมาะสมกับพฤติกรรมและการเปิดรับฟังรายการวิทยุของคนในแต่ละท้องถิ่น

การเพิ่มเติมเทคโนโลยีสมัยใหม่ในรูปแบบดิจิทัลจึงเป็นประเด็นของคำถามที่ว่า เมื่อมีการแตกช่องทางการสื่อสารออกมาใหม่ ใครจะได้สิทธิในการเป็นเจ้าของช่องสัญญาณนั้น การให้สิทธิในการเป็นเจ้าของช่องสัญญาณ จะหมายถึงรวมถึงการให้อำนาจเพิ่มขึ้นในมือของรัฐบาลอีกหรือไม่ ระบบการจัดสรรคลื่นความถี่ที่มีอยู่ในอากาศ (Air wave) ไม่เกี่ยวข้องกับสายอากาศ (Wired wave) ที่คณะกรรมการจะต้องเข้าใจ และจำแนกคุณลักษณะของสื่อให้ถูกต้องได้ตรงตามความต้องการด้วย

ในระหว่างที่เก็บข้อมูลวิจัยและเฝ้าติดตามสถานการณ์พบว่า กระบวนการเรียกร้องเพื่อให้ได้ สื่อ หรือ คลื่น เป็นเพียงสิ่งเดียวที่ปรากฏในเวทีการระดมความคิดเห็น และถกเถียงกันทางด้านการละเมิด การข่มขู่ หรือการสั่งปิด ปรับ จับ และเป็นการแบ่งฝ่ายอำนาจสองทางอย่างชัดเจน คือ อำนาจของรัฐ และอำนาจของประชาชน ทั้งที่ทั้งสองต่างก็เป็นประชากรในประเทศ และสื่อ ก็คือ เครื่องมือของประชาชนทั้งประเทศ ผู้วิจัยจึงมองเห็นว่า หากอาศัยเครื่องมือที่เรียกว่าการจัดการความรู้ ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการสื่อสารทั้งหมด จะช่วยลดแรงตึงเครียด และความขัดแย้งระหว่างกันได้ รวมทั้งจะทำให้เกิดแนวทางการสร้างเนื้อหาข่าวสารรูปแบบใหม่ที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ความคิด ภูมิปัญญาของผู้คนให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงได้

อย่างไรก็ตาม การนิยามความหมายของวิทยุ หากจะให้ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มความหมายของวิทยุ คำตอบที่ได้ยังคงอิงอยู่กับบริบทเดิมของวิทยุที่ทุกคนได้เคยสัมผัสมา คือ เป็นคลื่นเสียงทางอากาศที่ให้ความบันเทิง ข้อมูลข่าวสาร บางชุมชนให้นิยามความหมายของคำว่า วิทยุ คือ สื่อที่ให้สิทธิในการแสดงความคิดเห็น วิทยุทวิภาคีการทำงานของรัฐบาล

โดยเฉพาะความหมายของวิทยุชุมชนที่ชาวบ้านในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช พูดเหมือนกันคือ พลังเสียงเดียวที่ทำให้ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของตัวเองไม่พลัดถิ่นไปไหน ดังนั้นนิยามความหมายของวิทยุชุมชนในแนวทางของผู้วิจัยที่ได้รับจากการเก็บข้อมูลที่ผ่านมา และจะนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้กับชุมชน เพื่อให้เข้าใจคุณลักษณะตรงกันก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมวิทยุกระจายเสียง คือ

วิทยุเป็นสื่อกลางการสื่อสารของคนจำนวนหนึ่งที่เปิดรับและส่งสารในเวลาเดียวกัน (Radio is the medium which people can access or it is a synchronous communication)

วิทยุมีทั้งจุดแข็งและจุดด้อยในธรรมชาติของตัววิทยุเอง การทำความเข้าใจธรรมชาติของสื่อวิทยุที่อาศัยศักยภาพทั้งหมดผ่านเสียงและการได้ยินนั้นจะทำให้เราสามารถนำเอาวิทยุมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาและทางด้านการศึกษาด้วยคุณสมบัติดังนี้

1. วิทยุเป็นสื่อกลางที่มีคุณสมบัติทางด้านการได้ยิน จึงเหมาะสำหรับผู้ที่ขาดลักษณะทางการมองเห็น แต่ยังมีทักษะในการได้ยินเป็นคุณลักษณะที่สำคัญ นอกจากนี้ยังสามารถทำให้คนที่มองเห็นเกิดจินตนาการจากการกระทำและความคิดที่ได้รับผ่านทางคลื่นเสียง
2. วิทยุเป็นสื่อกลางของคนจำนวนมากที่ไม่ได้พบเห็นกันในเวลาทำการสื่อสาร ทั้งยังลดระยะทางเปลี่ยนแปลงความเข้าใจและสามารถสะท้อนกลับทางความคิดได้อย่างทันที่
3. ข้อด้อยของวิทยุ คือ ผู้รับสารไม่สามารถกลับไปฟังสิ่งที่ผ่านมาแล้วได้ ต่างจากการอ่านหนังสือพิมพ์ แต่ข้อด้อยดังกล่าวนี้ ปัจจุบันสามารถแก้ปัญหาได้จากการบันทึกอยู่ในรูปแบบของวิทยุดิจิตอล หรือ DAB (Digital Audio Broadcasting) ในลักษณะของการจัดเก็บแบบไฟล์เสียงเพียงอย่างเดียว (แต่ยังไม่มีการลงทุนทางด้านการส่งสัญญาณในรูปแบบดิจิตอล รวมทั้งยังไม่มีเครื่องรับวิทยุกระจายเสียงของผู้ฟังคนใดที่เป็นระบบดิจิตอลเช่นเดียวกัน)
4. วิทยุเป็นสื่อที่ไม่สามารถแสดงให้เห็นภาพและข้อความได้เหมือนกับโทรทัศน์หรือภาพยนตร์ ดังนั้นรหัสของการสื่อสารที่ผู้รับสารจะได้รับ มีเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น คือ เสียง ทั้งคำพูด เพลง เสียงต่างๆ หรือแม้กระทั่งความเงียบ สิ่งต่างๆ เหล่านี้จะนำไปสู่ความเข้าใจที่ผิดหรือเป็นการสื่อสารที่ไม่สมบูรณ์แบบได้สูง ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ในการส่งสารผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียงต้องเป็นคนที่สามารถใช้เวลาในการสื่อสารอย่างถูกต้องเป็นจริง และทำให้มองเห็นภาพตามได้ ดังนั้นภาษาจึงเป็นสิ่งสำคัญของการสื่อสารผ่านวิทยุ หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเข้าใจในเรื่องของภาษาต่างกัน หรือมีความเข้าใจในความเป็นมาของถ้อยคำภาษาไม่ตรงกัน ก็จะทำให้การสื่อสารที่ไม่เห็นหน้ากันลักษณะนี้มีความเข้าใจผิดกันได้อย่างมาก
5. ความท้าทายอย่างหนึ่งของการทำรายการวิทยุ คือ การทำรายการละครวิทยุที่จะต้องอาศัยการสื่อสารผ่านเสียงประกอบ เสียงเพลง และการสื่อสารด้วยการสร้างจินตนาการผ่านคลื่นเสียงต่างๆ โดยเฉพาะในการเรียนการสอน หากใส่เสียงอื่นๆ สลับกับเสียงพูดที่เป็นธรรมชาติกับเด็กๆ จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางการเรียนรู้ และความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนได้ดีกว่าการสื่อสารผ่านสื่อประเภทอื่น
6. วิทยุ คือ เพื่อนที่รู้ใจ เสียงแท้ การสื่อสารผ่านการแสดงออกที่ไม่สามารถบอกได้ตรงๆ และอารมณ์ของผู้พูดจะถูกส่งผ่านวิทยุ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอบอุ่น ประทับใจ โกรธ เจ็บปวด และหัวเราะได้ หากผู้ส่งสารเน้นเสียง ทำเสียงให้หลากหลาย นิ่งเงียบเพื่อพูดออกมา หยุด และการอาศัยการเน้นความหลากหลาย ระดับการขึ้นลงของเสียง จะทำให้งบความที่ปรากฏบนหน้ากระดาษเกิดอรรถรสทางการอ่านและสร้างความเข้าใจให้กับผู้รับสารได้มากกว่าการอ่านอย่างเดียว ในขณะเดียวกันก็เป็นเพื่อนที่รู้ใจที่สุดของคนฟังรายการวิทยุในเวลาที่เราไม่สามารถคาดเดาได้ว่าเขาอยู่ในอารมณ์แบบใด

7. คนฟังรายการวิทยุส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมระหว่างเปิดรับฟังรายการวิทยุ เช่น แม่บ้านกำลังจัดแจงการไปโรงเรียนของลูกตอนเช้า บางคนเปิดฟังขณะกำลังซักผ้า ถูบ้าน ขับรถ ตกปลา ทำนาทำไร่ คุยกับเพื่อน เป็นต้น ดังนั้นการเป็นนักจัดรายการวิทยุนั้นต้องเข้าใจว่า คนฟังสนใจฟังเราเพียงครั้งเดียว ดังนั้นการพูดให้ชัดเจน และการส่งข้อความที่เข้าใจง่ายจะทำให้คนฟังได้รับประโยชน์จากการฟังรายการวิทยุของคุณ
8. คนฟังรายการวิทยุบางคน เป็นคนที่มีเวลาในการอ่านหนังสือพิมพ์น้อย หรือไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นรายการวิทยุ ซึ่งปัจจุบัน รายการโทรทัศน์ก็ได้เลียนแบบการทำหน้าที่ในการอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ให้ฟังแล้วนั้น จะทำหน้าที่ในการอ่านเหตุการณ์ที่เป็นข่าวให้กับคนประเภทนี้ อย่างไรก็ตาม วิทยุ เป็นสื่อที่พกพาได้ง่าย ราคาไม่แพง และเคลื่อนที่ไปไหนมาไหนได้ดีกว่าโทรทัศน์ ดังนั้นวิทยุจึงยังคงทำหน้าที่เช่นนี้ได้ อย่างดี กรณีที่น่าสนใจ คือ สถานีวิทยุเอฟเอ็มในกรุงเทพฯ ได้ส่งสัญญาณรายการโทรทัศน์ เรื่องเล่าเช้านี้ ที่ออกอากาศผ่านรายการโทรทัศน์ช่อง 3 มาออกอากาศทางรายการวิทยุคลื่นเอฟเอ็ม 105.5 เมกกะเฮิรตซ์ ด้วย จึงสามารถเจาะกลุ่มคนฟังทั้งสองกลุ่มได้ ปัจจุบันรายการโทรทัศน์เล่าข่าวยามเช้าได้ทำหน้าที่นี้แทนสื่อวิทยุกระจายเสียงแล้วในกลุ่มคนเมือง หากแต่เทคโนโลยียังไม่เข้าถึงกลุ่มคนในชนบท บทบาทของวิทยุจึงยังคงได้เปรียบอยู่เนืองๆ
9. วิทยุ ทำลายกำแพงทางภูมิศาสตร์ หรือลักษณะทางกายภาพของสิ่งกีดขวาง คนฟังรายการวิทยุสามารถเปิดรับฟังรายการวิทยุได้ทุกที่ทุกเวลาที่มีเครื่องรับส่ง ทั้งบนบก ในทะเล ท่ามกลางหุบเขา หรือบนรถประจำทาง โดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านภูมิประเทศ วัฒนธรรม การเรียนรู้หรือสถานภาพทางสังคม เคยเห็นคนขายชอบฟังเพลงต่างประเทศของรายการวิทยุต่างประเทศหรือไม่ ผู้วิจัยสอบถามคนที่ใครๆ อาจจะเรียกว่า บ้าว่าฟังเพลงอะไรอยู่ เขาตอบได้ บอกว่า Hotel California บางทีรายการวิทยุอาจจะทำให้มาyacติเกี่ยวกับคนไร้บ้านเปลี่ยนแปลงไปได้ ด้วยคำถามที่ว่า คนไร้บ้าน ในกรุงเทพฯ เป็น คนบ้า จริงหรือไม่
10. วิทยุกระจายเสียงไปยังผู้รับสารทันทีทันใดที่เปิดรับ คำพูดที่ส่งออกไป ส่งออกไปยังผู้รับสารเป็นพันๆ คนในเวลาเดียวกัน เหมือนกับการเลี้ยงหมูในฟาร์มหรือการโยนเมล็ดงาออกไปในบริเวณบ้าน เพื่อรอเวลาว่ามันจะเติบโตเป็นต้นอย่างไร การสร้างวิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อราคาถูกและง่ายนั้น จะเป็นการสร้างเครือข่ายสื่อกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ระดับโลก ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของกันและกันได้ผ่านคลื่นเสียง ปัจจุบันสถานีวิทยุสถาบันได้รวมตัวกันทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวของมหาวิทยาลัยผ่านรายการวิทยุ และสามารถเข้าไปฟังผ่านระบบเน็ตเวิร์กได้ด้วย
11. จำไว้เสมอว่า วิทยุ เป็นสื่อที่ถูกเลือก หากคนที่จัดรายการวิทยุเปิดเพลง หรือพูดหรือนำเสนอเรื่องราวที่ไม่น่าสนใจ คนฟังจะหมุนคลื่นหนี หรือปิดวิทยุทันที
12. วิทยุ มีเพลงเป็นสิ่งที่สร้างความบันเทิง ความสุขใจ ทั้งเสียงของกีตาร์ เสียงของเครื่องดนตรี เสียงเพลงเหล่านี้จะทำให้คนฟังเกิดความรู้สึกซึบซาบเข้าไปในความหมาย จังหวะดนตรี ผ่อนคลาย ฟังพอใจ มีความสุข หรือดึงตัวเองกลับเข้าไปหาความสุขในอดีต บางครั้งตื่นเต้น หรืออยากรู้ อยากเห็น อยากได้ยินเรื่องราว
13. วิทยุอาจจะได้รับการรบกวนจากการที่สัญญาณไม่ชัดเจน สภาพอากาศ คนฟังรายการอยู่ท่ามกลางความซุลมุน ในตลาด สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อเนื้อหาสารที่มีโอกาสได้รับการบิดเบือนได้
14. วิทยุ เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิง ดังนั้นคนฟังจึงคาดหวังที่จะได้ยินเสียงเพลงมากกว่าเรื่องเครียดๆ หากจะให้วิทยุทำหน้าที่ในการให้การศึกษาต้องพยายามทำให้รายการวิทยุมีความสนุกสนาน น่าสนใจด้วยเสียงเช่นเดียวกับที่ผู้วิจัย ซึ่งอีกหนึ่งบทบาททำหน้าที่ดำเนินรายการวิทยุของสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยนเรศวร การจัดรายการที่ให้ความรู้ โดยยกย่องนำเอางานวิจัยที่น่าสนใจมาออกอากาศนั้น เป็นความท้าทายและยากต่อ

การนำเสนอที่น่าสนใจ ภายในเวลาสมมติบนที่นั้นผู้วิจัยเลือกเพลงที่ตรงกับงานวิจัยที่จะนำเสนอ หรือ สัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น เพื่อไม่ให้รายการไม่น่าสนใจ

โดยพื้นฐานความเชื่อของผู้วิจัย เชื่อว่า หากเรามีความรู้ว่า ธรรมชาติของวิทยุมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไรแล้ว เราจะสามารถนำเอาลักษณะเช่นนี้ไปใช้กับงานวิทยุได้เป็นอย่างดี สถานีวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ยังมีช่องว่างนั้น เป็นการเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งความไม่รู้ และบางคนสร้างสถานีวิทยุเพื่อหารายได้ ดังนั้นการเริ่มต้นด้วยวิธีการเช่นนี้ย่อมจะทำให้การสร้างสถานีวิทยุที่ตั้งมานั้นเกิดความผิดพลาดได้ และหากว่าวันนี้มีกฎหมายเกิดขึ้นมา คำถามต่อมาของผู้วิจัย คือ จะทำอย่างไรกับคลื่นที่มีมากมาย ซับซ้อน ซ้อนทับกัน จนทำให้เกิดการบิดเบือนของคลื่น เสียงไม่ชัดเจน หรือแม้กระทั่งคนฟังรายการวิทยุที่นั้นไม่สามารถฟังได้ชัด จากการทบทวนเอกสาร พบว่า การแผนความถี่วิทยุกระจายเสียงระบบเอฟ.เอ็ม. ของประเทศไทย ฉบับ พ.ศ. 2528 โดยกรมไปรษณีย์โทรเลข พบว่า มีการจัดสรรคลื่นครั้งหนึ่งในอดีตที่ประสบปัญหาว่ามีจำนวนของคลื่นความถี่มาก แต่ยังคงเป็นคลื่นความถี่ที่หน่วยงานของรัฐ เป็นผู้ครอบครอง แตกต่างจากปัจจุบันนี้ที่ประชาชนเป็นผู้ครอบครองด้วย ทำให้ปริมาณของคลื่นความถี่มีมากและแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ฯ แล้ว ก็ยังคงต้องรอ คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม หรือที่เราเรียกกันว่า กสทช มาทำหน้าที่ในการจัดสรรคลื่นความถี่

การได้เข้าไปสัมผัสและเข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนนั้นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการทราบ คือ การเรียนรู้วิธีการคิดให้เท่าทันสื่อของผู้คนในชุมชน เพราะมีการตั้งคำถามกันมานานในวงการสื่อสารมวลชนว่าประชาชนมีความรู้ความเท่าทันสื่อหรือเลือกที่จะบริโภคสื่ออย่างไรที่ได้รับหรืออยากจะได้รับสารอย่างไรที่อยากจะเป็นอย่างไร? วิทยุชุมชนได้มีส่วนในการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในชุมชนเป็นวิทยาลัยชุมชน เป็นห้องเรียนชุมชน เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชนหรือมีการกำหนดวาระในการสร้างข่าวสารและความรู้ให้แก่คนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องอย่างไร?

สิ่งที่ค้นพบจากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่า ลักษณะของวิทยุชุมชนในประเทศไทย อยู่ภายใต้บริบททางการเมือง เศรษฐกิจอย่างเท่ากันทั้งสองด้าน โดยเฉพาะปัจจัยทางการเมืองที่จะนำไปสู่ปัจจัยการดำรงอยู่ทางด้านเศรษฐกิจมาเป็นฐานรองรับสถานภาพของสถานีวิทยุที่นั้นได้ยาวนาน และโดยเฉพาะท่ามกลางภาวะวิกฤติทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2549 – 2551 ผู้วิจัยพบเพิ่มเติมจากผลที่ได้จากการวิจัยว่า สื่อวิทยุในท้องถิ่น พยายามหาช่องทางในการสร้างความอยู่รอดให้กับสถานี ดังนี้

1. สถานีวิทยุที่ไม่พูดถึงประเด็นทางการเมือง สถานีวิทยุลักษณะนี้จะเปิดเพลง เล่นเกมส์และพูดคุยกับวัยรุ่นในพื้นที่ การพูดเรื่องการเมืองกลายเป็นประเด็นขบขัน หรือล้อเลียนหรือหลีกหนี หรือใช้ถ้อยคำที่ทำให้ดูเหมือนภาษาไม่รุนแรงหรือไม่เลือกที่จะตัดสินว่าสิ่งใดถูกหรือผิดในข้อเท็จจริง
2. สถานีวิทยุที่นำเสนอเนื้อหาทางการเมืองของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ได้แก่ กลุ่มพันธมิตร (เสื้อเหลือง) และกลุ่มคนรักทักษิณ (เสื้อแดง) ซึ่งทำให้เกิดวาทกรรมทางการเมืองผ่านสัญญาณทางสี คือ เหลือง แดง ชาว (กลุ่มนักวิชาการ) ที่แสดงความคิดเห็นผ่านจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ฟอรั่ม (Forward mail) ซึ่งการอาศัยวิทยุเป็นเครื่องมือในการแพร่กระจายความคิดทางการเมืองทำให้ ภาพตัวแทนทางการเมืองของวิทยุชุมชนในภาคอีสาน ได้สร้างฮีโร่ ให้กับขวัญชัย ไพรพนา ที่ทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงทางการเมืองให้กับทักษิณอย่างชัดเจน จนเป็นประเด็นปัญหาที่นำไปสู่ระดับความน่าเชื่อถือของคำว่า วิทยุชุมชน ปัจจุบัน เมื่อมองในมุมวิชาการจะพบว่าการเลือกข้างของวิทยุชุมชนผิดหลักการเสรีภาพทางแสดงความคิดเห็น แต่วิทยุหลายแห่งอาศัยช่องว่างทางกฎหมาย ซึ่งมีแต่เนื้อหาทางกฎหมายแต่ยังขาด คน มาดำเนินการตามเนื้อหาดังกล่าว ให้เข้ามากำกับดูแลอย่างถูกต้อง จึงกลายเป็นช่องทางสำคัญของการสร้างพื้นที่ทางการเมืองสื่อสารทางการเมืองให้กับคนกลุ่ม

เล็กๆ และกลายเป็นเครื่องมือสำคัญของการขยายเครือข่ายพื้นที่การชุมนุมทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตร เนื่องจากคนที่มีความเชื่อคล้อยตามความคิดของกลุ่มพันธมิตรก็จะถ่ายทอดและผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางความคิด เช่นเดียวกับการแพร่กระจายข้อมูลข่าวสารอื่นๆ

3. สถานีวิทยุในชอกตึก เป็นสถานีวิทยุที่ถูกสร้างขึ้นด้วยการลงทุนของภาคเอกชนทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ อาทิ การเปิดสถานีวิทยุข่ายในแต่ละจังหวัด เพื่อทำหน้าที่เป็นช่องทางการเชื่อมโยงการสื่อสาร เพื่อโปรโมตเพลง หรือเพื่อประชาสัมพันธ์เพลง โดยจะมีสโลแกนเดียวกันทั้งประเทศ คือ พูดน้อยปล่อยเพลงเยอะ (Less Talk more Music) ลักษณะของรายการจะเปิดสเปด 10 นาทีต่อชั่วโมง และเปิดเพลง 50 นาที บางครั้งใช้สโลแกน (50 minutes music long play, non stop music, no DJ) เป็นต้น สถานที่ตั้งของสถานีวิทยุจะอยู่ในบ้าน หรือในอาคารให้เช่า มีเครื่องควบคุม มีคอมพิวเตอร์และตั้งเสาอากาศบนดาดฟ้า เพื่อให้เสาที่สูงตามเกณฑ์ได้สูงกว่าเกณฑ์อย่างไม่มีผลหลักการวิทยุชุมชน ทั้งนี้วิทยุจะเป็นเพียงการเพิ่มช่องทางการขยายโฆษณาให้กับสื่อขนาดใหญ่ในกรุงเทพ หรือเป็นการเพิ่มช่องทางการโฆษณาให้กับสื่อขนาดเล็กในจังหวัด ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายรายเดือนให้กับสถานีวิทยุอื่น แต่ได้เม็ดเงินอย่างครบถ้วน ไม่เพียงเท่านั้นยังใช้หลักการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่ดี มาเป็นข้ออ้างในการทำงานกับเยาวชนในพื้นที่ด้วยการให้เป็นเวทีในการฝึกปฏิบัติ เปิดเพลง คุณเครื่องโดยไม่ได้รับค่าตอบแทน หรือการอ้างว่าเป็นสถานที่ฝึกงานในการเป็นดีเจที่มีชื่อเสียงในอนาคต

จากข้อพิจารณาดังกล่าวจะพบว่า อุดมคติของคำว่าวิทยุชุมชนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์ ได้ปรับเปลี่ยนหน้าออกไปจากเดิม โดยส่วนใหญ่จะอ้างความอยู่รอดทางเศรษฐกิจ และการพึ่งพาภาครัฐ เพื่อให้สถานีมีรายได้ให้คุ้มค่ากับรายจ่าย ข้อถกเถียงกันแวดวงวิทยุชุมชน เป็นการเขียนข้อเสนอโครงการเพื่อการเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ให้กับหน่วยงานหรือองค์กรที่ต้องการ

ซึ่งข้อมูลที่ได้จากผลการวิจัยที่ดำเนินการระหว่างปี พ.ศ. 2549 – 2550 ยังคงเป็นข้อมูลที่สามารถใช้เป็นกรอบในการพิจารณาได้ในเวลาที่ปรับปรุงเนื้อหาในบทความที่บอกลักษณะของวิทยุข้างต้น เพราะทรัพยากรคลื่นความถี่นั้นต้องอาศัยการลงทุนทางด้านเทคโนโลยีระดับสูง รวมทั้งความรู้ความชำนาญด้านวิชาชีพ ซึ่งก่อให้เกิดโอกาสทางการสื่อสารในระดับภาคประชาชนค่อนข้างน้อย หรือในบางพื้นที่อาจจะเป็นไปไม่ได้เลย รวมทั้งการทำงานด้านการสื่อสาร ต้องอาศัยความคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้ผลิตรายการ จรรยาบรรณ จริยธรรมต่อการนำเสนอเนื้อหารายการ จึงทำให้ทิศทางการดำเนินรายการวิทยุชุมชน จึงเป็นปัญหาที่สำคัญในสังคมไทย ที่มองว่า วิทยุ คือ เครื่องมือ หนึ่งในการสร้างรายได้ และจากช่องว่างทางกฎหมายที่ยังไม่มีความแน่นอน ชัดเจนตายตัว การดำเนินงานในการสร้างรายได้แม้จะไม่ใช่ว่าตัวเลขที่มาก ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สถานีวิทยุที่อ้างว่าเป็นวิทยุชุมชนแต่มีการหารายได้ ก็เริ่มปิดตัวลง ไม่เพียงเท่านั้น สถานีวิทยุๆ ที่เป็นกระบอกเสียงของค่ายเพลง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความเป็นไปได้ที่จะลงทุนสื่อประเภทนี้ต่อ อีกทั้งสถานีวิทยุของมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ และมหาวิทยาลัยของเอกชนเองก็ตาม ยังต้องหวาดวิตก กับอนาคตที่จะต้องต่อสู้กับกลุ่มทุน เพื่อให้เกิดความอยู่รอดของการบริหารจัดการสถานีวิทยุ

ความเชื่อเรื่องตลาดเสรีสูง อันกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยการใช้วลีสำคัญว่า “การแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม” แต่การแข่งขันอย่างเสรีในระบบทุนนิยมนั้น โดยส่วนใหญ่จะนำไปสู่การผูกขาดทางธุรกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ไม่ได้เป็นไปอย่างเป็นธรรมอย่างที่ควรจะเป็นตามหลักการ โครงสร้างการดำเนินงานของวิทยุชุมชนภายหลังที่มีการเปิดโอกาสให้มีการโฆษณาได้ จึงเปลี่ยนไปเป็นสถานีวิทยุเพื่อการค้ามากกว่าการปรับบทบาทในการเป็นสื่อสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้

ประกอบกรณีที่เทคโนโลยีการสื่อสารกว้างไกล การสร้างสถานีวิทยุขนาดเล็กขึ้นเองใช้เงินลงทุนไม่มากมายตกราวๆ ห้าหมื่นไปจนถึงห้าแสน แล้วแบ่งประมาณ กลุ่มที่ได้ผลประโยชน์ที่สุด คือ กลุ่มที่ผลิตเครื่องมือวิทยุ ออกมาจำหน่าย เอื้อ จิต วิโรจน์ไตรรัตน์ กล่าวว่า การก่อกำเนิดของวิทยุชุมชน ทำให้เกิดธุรกิจนำเข้า-จำหน่ายเครื่องส่งวิทยุ โดยมีมูลค่ากว่า 2,000 – 3,000 ล้านบาท และเม็ดเงินโฆษณาตกปีละ 2,400-3,600 ล้านบาท

อย่างไรก็ตามในแนวทางของการวิจัย ผู้วิจัยสามารถประมวลลักษณะของวิทยุชุมชนตัวอย่าง ทั่วประเทศไทย ในระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม 2550 จากการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบ Snow ball จำนวน 19 แห่ง สามารถจำแนกประเภทของวิทยุชุมชน โดยอาศัยแนวคิดการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management concept) เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ผู้วิจัยพบว่า

ลักษณะของวิทยุชุมชนอยู่ 7 ประเภท คือ

1. ประเภทแสวงหาโอกาส (Opportunity seekers) ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ไม่ให้ความสนใจในการสร้างเทคนิคการจัดรายการ และแนวทางในการสร้างเทคโนโลยีในสถานีวิทยุที่ชัดเจน ทำให้ข้อบกพร่องในรายการวิทยุ นักจัดรายการวิทยุชอบแทนตนเองว่าเป็น ดีเจ ด้วยการจัดรายการเพลง หรือรายการพูดอย่างเดียว (Talk programme) เนื้อหารายการไม่นำเสนอความรู้ มีเพียงแต่ให้ขอเพลงเข้ามาในรายการ เมื่อมีคนฟังติดรายการ หรือการสร้างแบรนด์ ภายใต้ชื่อของตนเอง ในท้ายที่สุดกลุ่มคนที่มีชื่อเสียงในการจัดรายการ ก็ออกไปหารายได้ และลงทุนก่อตั้งสถานีวิทยุที่เน้นเรื่องของการสร้างรายได้ ให้แก่ตนเองภายใต้ช่องว่างของกฎหมาย
2. ประเภทผู้รับใช้ เพื่อรักษาความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว (Pleasing for survival) ดำเนินรายการวิทยุเพื่อสร้างความอยู่รอดด้วยการทำงานตามนโยบายของรัฐบาล ตามแนวทางของกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนหรือสนับสนุนค่าใช้จ่าย ไม่สนใจ มักเพิกเฉยต่อการสร้างเนื้อหาหน้าที่เพื่อชุมชน หลับหูหลับตาในการวิพากษ์วิจารณ์บุคคล หน่วยงานหรือองค์กร ตามแนวความคิดของผู้ให้โอกาสแก่ตนเอง
3. ประเภทขวานผ่าซาก (Outspoken) ไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นใด หากไม่พอใจ ใช้วิทยุเป็นเครื่องมือในการโจมตีทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องของงาน และใช้ภาษารุนแรง เสียงดัง สร้างความเป็นจุดยืนด้วยการอ้างอิงอุดมการณ์ และหลักการที่สร้างขึ้นมาอย่างลอยๆ
4. ประเภทประนีประนอม (Compromise) ยอมที่จะทำอะไรก็ได้เพื่อให้ได้มาซึ่งการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนของตนเอง และการอยู่รอดทางธุรกิจเป็นสำคัญ ยินดีที่จะนำเสนอเนื้อหารายการที่เน้นเฉพาะความรู้ในท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม เพลง ข่าวสารความเคลื่อนไหว และเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเมือง
5. ประเภทอุดมการณ์ (Idealism) ประเภทนี้เต็มไปด้วยอุดมการณ์เดิมของการรักษาสติวิทยุชุมชน เติบโตจากการถูกกระทำจากภาครัฐ หรือจากการไม่ได้รับความเอาใจใส่ที่ดีจากผู้บริหารในระดับท้องถิ่น เกิดจากผู้คนในชุมชนซึ่งมีระบบวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมายาวนานรวมตัวกันสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นกองทุนในการก่อตั้งสถานีวิทยุภายในชุมชน จัดสร้าง ลงเรียนรู้ถูกฝึกกับเครื่องมือ จัดรายการวิทยุด้วยภาษาของตัวเอง หาเนื้อหาจากเอกสารหนังสือหลากหลายมาอ่านเพื่อออกอากาศ รวมทั้งตั้งใจฟังผู้จัดรายการที่ตนเองรู้จักและชื่นชอบ
6. ประเภทนักล่าโครงการ (Project hunter) วิทยุชุมชนในลักษณะนี้ เกิดและเติบโตจากการได้รับเงินสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน อาทิ องค์กรพัฒนาชุมชน หรือ พอช. กองทุนพัฒนาสังคม หรือ Social Investment Fund (SIF) หรือ กองทุนสร้างเสริมสุขภาพชีวิต เป็นต้น การเริ่มต้นของสถานีวิทยุในลักษณะนี้ เกิดจากการเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุน โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงาน องค์กรที่จัดสรรงบประมาณเป็นตัวกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มตัวแทนในพื้นที่ไม่กี่คน ได้นำเสนอว่าจะทำโครงการอะไร เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อน หรือกระบวนการสร้างกิจกรรมในชุมชนของตนเอง วิทยุชุมชน จึงเป็นตัวเลือกที่โดดเด่น ภายหลังจากปี 2540 เป็นต้นมา คนที่เคยอยู่ในวงการสื่อสารมวลชนจำนวนหนึ่งอยู่ในสภาพไม่มีงานทำ กลับสู่สามัญ หรือหลายคนที่มี

ความสามารถทางด้านการผลิตรายการวิทยุอยู่แล้ว แต่ไม่มีโอกาสได้จัดรายการวิทยุ เพราะไม่สามารถไปยื่นแข่งขันกับกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ที่มีตัวเลือกเป็นนักจัดรายการหน้าตาดีน่าเชื่อถือได้ จึงเขียนโครงการขอรับทุนสนับสนุน เพื่อมาจัดตั้งสถานีวิทยุของตัวเอง สร้างพื้นที่สาธารณะของตัวเอง จากนั้นก็หาเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะสถานีวิทยุชุมชน ที่เกิดจากกองทุนสนับสนุนฯ ต่างๆ นั้นจะมีการกำหนดเนื้อหารายการอย่างน้อยวันละ 2 ชั่วโมง นำเสนอรายการที่สอดคล้องกับความต้องการของแหล่งทุน เช่น รายการเพื่อสุขภาพหรือรายการเกี่ยวกับวัฒนธรรม และสถานีประเภทนี้ทั้งหมดเลือกที่จะจัดรายการภายใต้กรอบกำหนดเรื่องความมั่นคงของชาติ ด้วยการไม่พูดถึงเนื้อหาอื่นใด โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ทั้งยังส่งเสริมกลไกการทำงานของส่วนภาครัฐด้วยการเปิดสปอตตรณงค์และพูดสนับสนุนแบบให้เปล่า ลักษณะของรายการวิทยุเช่นนี้จึงไม่แตกต่างอะไรกับบทบาทการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของแหล่งเงินทุน และจัดรายการเพื่อความต้องการพื้นที่สาธารณะของส่วนตนตลอดไป เท่านั้น ลักษณะของกลุ่มจะไม่สนใจในเรื่องกฎหมาย พระราชบัญญัติ หรือสิทธิด้านการสื่อสาร หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ กลุ่มนี้ก็จะพร้อมที่จะปิดสถานีวิทยุ พร้อมกันนั้นเดินหน้าเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนในเรื่องอื่นๆ ต่อไป เช่น การเป็นนักวิจัย การเป็นอาสาสมัครในชุมชน เป็นต้น

7. ประเภทพาณิชย์รายเล็กขนาดแท้ (Radio SMEs) ประเภทนี้เกิดจากความรู้สึกกดดันในการหาต้องหาผู้สนับสนุนรายการทุกเดือน ทุกปี ตลอดเวลาที่จัดรายการวิทยุผ่านมาอาชีพการเป็นนักจัดรายการวิทยุในต่างจังหวัดต้องมียศความรู้ทางด้านการตลาดเป็นปัจจัยในการสร้างรายได้ เพื่อให้ตัวเองได้ทำอาชีพที่ใจรัก และต้องตกอยู่ในสภาพหาอาหารมาป้อนให้เสือ หรือสถานีวิทยุของรัฐบาลมาโดยตลอด ก่อนที่จะมีการประกาศในปี พ.ศ. 2547 ที่อนุญาตให้สถานีวิทยุชุมชนสามารถโฆษณาหารายได้ให้กับตัวเอง ทำให้ผู้จัดรายการกลุ่มนี้เปลี่ยนมาทำธุรกิจของตนเอง ในรูปแบบวิทยุชุมชน ส่งผลให้เกิดการขายจำนวนวิทยุชุมชนเป็นสามพันกว่าสถานีภายในเวลาอย่างรวดเร็ว ลักษณะของรายการในสถานีวิทยุ SMEs มีรูปแบบเนื้อหารายการน่าสนใจ จึงเกิดรายการ มีนักจัดรายการมืออาชีพในท้องถิ่น และมีสปอตโฆษณาจากส่วนกลางเป็นเสมือนน้ำหล่อเลี้ยง ทั้งนี้ทั้งนั้นรายได้จะมีลักษณะอยู่กับที่ ไม่ไหลออกเช่นที่ผ่านมา ไม่เพียงเท่านั้นลักษณะของสถานีวิทยุเช่นนี้ ยังเป็นเสมือนกระบอกเสียงของค่ายธุรกิจเพลงหลายค่ายด้วยการเปิดเพลงทั้งวัน เนื่องจากไม่ต้องลงทุนทางด้านบุคลากร มีเพียงเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ในการเปิดปิดสถานี เลือกเพลงจากแผ่นซีดี ที่บรรจุไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ลงในโปรแกรม พร้อมกับจัดเรียง สปอต คำนวณเวลาทุกชั่วโมง ให้มีช่วงเวลา 10 นาที ที่เป็นสปอต ส่วนตัวผู้ลงทุน ก็ออกไปหาลูกค้า หรือมีกิจการอื่นๆ ประกอบ บางสถานีใช้วิธีการเปิดรับสมัครนักจัดรายการหน้าใหม่ ผันย้ายการทำงานเป็นดีเจ หรือ พีเจ (DJ or PJ) โดยไม่จ่ายค่าตอบแทน หรืออาจจะจ่ายค่าตอบแทนหากสามารถหารายได้เลี้ยงสถานีได้ โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์กันไป จากนั้นก็ประกาศกับสังคมว่า สถานีวิทยุเป็นเสมือนโรงเรียนหรือแหล่งฝึกประสบการณ์ด้านการจัดรายการวิทยุให้กับเยาวชน บางคนที่มีรายได้ดี ลูกค้าติดใจ ก็ผันไปเป็นโรงเรียนเสริมทักษะการพูด

ลักษณะของการจัดแบ่งประเภทของสถานีวิทยุฯ นั้น มีความเป็นพลวัต บางรายเป็นไปในลักษณะเดิม บางรายปรับตัวเองตามระยะเวลาที่เป็นไปตามกระแสทุนนิยม บางรายต้องการรักษาสถานภาพของตนเองเพื่อความอยู่รอด และบางรายไม่มีการปรับตัว ซึ่งท้ายที่สุดก็ล้มหายไปตามเวลา

ทั้งนี้การแบ่งประเภทของสถานีวิทยุจะเป็นคนละส่วนกับการแบ่งประเภทของ นักจัดรายการวิทยุที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการ **ลักษณะของนักจัดรายการวิทยุ** (Radio programmer identification) ที่พบนั้นสามารถจำแนกออกเป็น

1. นักล่าฝัน (Dreamer) ประเภทนี้ได้ทำหน้าที่ในการจัดรายการวิทยุที่ตัวเองใฝ่ฝัน โดยส่วนใหญ่จะอาศัยสถานีวิทยุเป็นสะพานในการสร้างชื่อเสียงให้กับตัวเอง จากนั้นก็จะย้ายไปจัดรายการวิทยุให้กับสถานีวิทยุที่สามารถจ่ายค่าตอบแทนได้ หรือออกไปเปิดสถานีวิทยุของตนเอง
2. ค้นฟ้าคว้าดาว (Reach for the star) นักจัดรายการซึ่งไม่ประสบความสำเร็จจากการเข้าไปแสวงหาโอกาสในเมืองใหญ่ เพื่อจะทำงานตามสิ่งที่ตนเองใฝ่ฝันเอาไว้ จึงกลับมายังบ้านเกิดของตนเอง จากนั้นรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงสิทธิทางการเมือง จึงได้แสดงความสามารถออกมา นักจัดรายการประเภทนี้สามารถจัดรายการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุ่มเทกับการทำงาน สามารถสร้างสรรค์รายการที่มีคุณภาพสู่กลุ่มผู้ฟังในชุมชนของตนเอง ขณะเดียวกันต้องต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่คับคูลจนเข้ามารอบตัว ด้วยการประกอบกิจการส่วนตัว หรือมีอาชีพอื่นๆ เสริม นักจัดรายการลักษณะนี้ มีแรงจูงใจที่สำคัญที่สุดคือ ครอบครัว
3. วิทยุแวมไพร์ (Vampire radio) เป็นนิยามที่ได้มาจากอดีตนักจัดรายการวิทยุที่ต้องคอยหาเงินป้อนรายการวิทยุ เพื่อเป็นค่าเช่าช่วงเวลาทางสถานีวิทยุของรัฐบาล เมื่อมีโอกาสในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เพราะได้รับสิทธิเสรีภาพทางการเมือง จึงผันตนเองออกมาเป็นผู้ก่อตั้งสถานี หารายได้เพื่อให้สถานีฯ อยู่ได้ ในขณะเดียวกัน ก็นำเสนอประเด็นปัญหาท้องถิ่น เป็นสื่อที่ทำหน้าที่ในการจัดการกับปัญหาของชุมชน กล่าวพูด กล่าวแย้งกับนักการเมืองในท้องถิ่น และไม่ปฏิเสธที่จะหารายได้สนับสนุนสถานี โดยมีหลักการว่า “ที่อื่นให้คุณจ่ายเท่าไร เราให้คุณจ่ายน้อยกว่าครึ่งหนึ่ง”
4. สูญเสียจิตวิญญาณ (Spirit lost) นักจัดรายการวิทยุที่มีอุดมการณ์แรงกล้า ในการสร้างชุมชนของตนเองให้เข้มแข็ง เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความนับถือ และอยากมองเห็นชุมชนมีความเข้มแข็งช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่นที่ผ่านมา แต่ในที่สุดต้องพ่ายแพ้ต่อความเปลี่ยนแปลงทางสังคม มองไม่เห็นโอกาสสรอด และหนทางที่จะแข่งขันกับสถานีวิทยุที่มีทุนในการพัฒนาคลื่นให้ดีกว่าตน ซึ่งท้ายที่สุดนักจัดรายการลักษณะนี้ ก็ต้องเลิกลาออกจากวงการหรือยอมรับการอยู่ใต้ระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลง

ดังนั้นชุมชนในบริบทของวิทยุชุมชน ควรนิยามเพิ่มเติมออกจากกรอบเดิม ที่มองว่า ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร จะต้องอยู่ภายใต้กติกา 30 – 30 – 15 นั้น ควรจะเป็นการนิยามใหม่ โดยทำการสำรวจพื้นที่แต่ละชุมชน และดูความเหมาะสมของชุมชนนั้น ให้ชุมชน เป็นผู้นิยามตนเอง จากคุณลักษณะชุมชนทางวิทยุ ดังนี้

1. มีอุดมการณ์เดียวกัน
2. มีเป้าหมายเดียวกัน
3. มีภูมิหลังคล้ายคลึงกัน
4. มีความตั้งใจอันดีร่วมกันในการพัฒนาชุมชนของตน
5. มีความสนใจ รัก และชอบในสิ่งเดียวกัน
6. มีเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ และสนใจในเนื้อหาที่ถูกนำเสนอ
7. สมาชิกในชุมชนไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจเหมือนกัน

นอกจากนี้ควรทำการสำรวจพฤติกรรมการเปิดรับฟังของคนในชุมชน เพื่อให้ทราบลักษณะของการออกอากาศที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกเปิดรับฟัง ซึ่งจะทำให้วิทยุของเราอยู่ได้อย่างยั่งยืน เนื่องจาก

1. เป็นการเปลี่ยนจากการบังคับคนฟังด้วยระบบเสียงตามสายมาเป็นระบบเลือกรับแบบไร้สาย

หลายคนที่ไม่ชอบวิทยุชุมชนเพราะอ้างว่า วิทยุชุมชน เสียงไม่ชัดเจน เนื่องจากได้ยินรายการจากลำโพงกระจายเสียงของหอกระจายข่าว ซึ่งบางแห่งก็ยังคงต้องใช้วิทยุเพราะกฎหมายไม่เอื้อ การอาศัยลำโพงกระจายเสียงบางจุดนั้น มีปัญหาอยู่สองประการ คือ คุณภาพเสียงไม่ดีเท่าที่ควร และเป็นเหมือนการบังคับให้ต้องฟัง ซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียดในชุมชนได้

2. เลือกเปิด – ปิด วิทยุเพื่อกระจายเสียงบางเวลา

ลักษณะของชุมชนจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกช่วงเวลาในการเปิดรับฟังรายการวิทยุกระจายเสียง โดยที่ไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดเวลา ทุกวัน หลายกลุ่มผู้จัดวางผังรายการกลัวว่าหากมีการปิดสถานี จะถูกคนอื่นมาแย่งคลื่นฯ แต่หากเราปรับผังรายการให้เหมาะสมกับ

- ช่วงเวลาในการเปิดรับฟังของคนในชุมชน
- ช่วงเวลาที่บุคลากรในชุมชนพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่
- ช่วงเวลาที่มีทรัพยากรเพียงพอในการออกอากาศ

การวางแผนรายการเป็นระยะสม่ำเสมอช่วยให้ผู้ฟังสนใจติดตามฟังมากขึ้นได้ และยังทำให้ผู้จัดมีเวลาวางแผนและผลิตรายการที่มีความหมายมากขึ้นสำหรับชุมชนด้วย

3. กำลังส่งของสถานี

หากชุมชนเข้าลักษณะพื้นที่ของตนเองว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในภูมิศาสตร์แบบมีภูเขา ที่ราบ ทะเล เกาะ หรือเป็นชุมชนที่มีผู้ฟังกระจายตัวตามหุบเขา หรือเป็นชุมชนในเมืองที่มีจำนวนประชากรอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น การจัดสรรคลื่นความถี่ใหม่ (Reallocate) ให้เหมาะสมกับปริมาณช่วงคลื่นที่เข้ากับภูมิศาสตร์ของชุมชนจะทำให้ไม่เกิดปัญหาทับซ้อนของคลื่นเช่นที่ผ่านมา ส่วนการจัดสรรคลื่นใหม่นั้นไม่ใช่เพียงการสำรวจพื้นที่เท่านั้น ยังรวมไปถึงการสำรวจความพร้อมและความต้องการของคนฟังตามระยะทาง หรืออาจจะเปลี่ยนเป็นการกระจายเสียงด้วยระบบอินเตอร์เน็ตแทน

4. บุคลากร หัวใจสำคัญของงานวิทยุ

วิทยุชุมชนส่วนมากต้องอาศัยอาสาสมัครมาเป็นผู้ผลิตรายการ เป็นผู้รายงานข่าว รวมถึงทำหน้าที่เป็นช่างเทคนิค และช่างไฟฟ้า การใช้อาสาสมัครอันมาจากผู้คนในชุมชนจะช่วยให้เกิดการดูแลและสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนเป็นอย่างดี หากวิทยุระบุสถานภาพตนเองชัดเจนตามรัฐธรรมนูญแล้วว่าจะเป็นวิทยุประเภทใด ควรจะมีการกำหนดค่าตอบแทนตามงบประมาณ หรือรายได้ที่จะเกิดขึ้น ที่ผ่านมาสมาชิกหลายคนที่ไม่ได้มีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุจะบริจาคเงิน สิ่งของ หรือไม่เรียกค่าตอบแทนใด แต่ความไม่แน่นอนสำหรับรายได้อันเกิดจากการบริจาคเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับ รวมทั้งบุคลากรที่มักจะมีข้ออ้างไม่มาทำงานต่อ ปัญหาความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล และความชื่นชอบของกลุ่มผู้ฟังกับนักจัดรายการคนนั้นก็หายไปด้วย วิทยุชุมชนต้องรักษาบุคลากรให้อยู่นานๆ ด้วยการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน เปิดใจ บอกเล่าปัญหา (Sharing knowledge and opinion freely) รวมทั้งเพิ่มศักยภาพบุคลากรด้วยองค์ความรู้ใหม่ๆ แสวงหาทุนหรือเปิดโอกาสให้ไปเข้าร่วมรับรู้เรื่องราวใหม่ๆ ในสังคม เคารพในการแสดงความคิดเห็น สร้างคุณค่าของบุคลากรด้วยการส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การมอบหมายงานและความรับผิดชอบ จะมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการสร้างระบบประชาธิปไตยให้กับประชาสังคมเช่นเดียวกัน ไม่ควรนำตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมใดๆ มาเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่หรือแสดงอำนาจ เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองในกลุ่มผู้ดำเนินงานวิทยุชุมชน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำรายการข่าว เช่น การส่งข่าว การรายงานข่าวในสถานที่เกิดเหตุการณ์ การกลั่นกรองข่าว การวิเคราะห์ข่าว เป็นต้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบประเด็นการพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชนและการหลอมรวมเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคแรกเข้ากับเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคใหม่ ประชาชนมีความตื่นตัวหรือมีวิธีการปรับตัวที่จะเรียนรู้ มีการผสมผสานเทคโนโลยีมีวิธีการรับมือกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างไรบ้าง ขณะเดียวกันภาครัฐมีบทบาทอย่างไร

ในการสนับสนุนให้เกิดการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชน รวมทั้งชุมชนมีวิธีการอย่างไรให้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเท่าเทียมประเทศอื่นๆ หรือชุมชนมีวิธีการศึกษาที่จะพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ทางการสื่อสารเพื่อให้เกิดการใช้งานในระดับพอเพียงภายในชุมชนได้อย่างไร ซึ่งผลการวิจัยพบว่าวิทยุขนาดเล็กได้อาศัยเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านเครือข่ายดาวเทียม เป็นช่องทางสำคัญในการส่งผ่านข้อมูลข่าวสาร โดยอยู่ในลักษณะของวิทยุชุมชนทางอากาศและทางเครือข่าย (Community of Community Radios: COCRs) เป็นการเชื่อมโยงเทคโนโลยีการสื่อสาร เมื่อเสียงถูกถอดรหัสผ่านตัวเลขไบนารี (Broadcasting technology connection with computerized binary code)

โดยปกติวิทยุกระจายเสียงอินเทอร์เน็ตกับการผลิตรายการ คู่มือวิทยุชุมชนของ คอลิน เฟรเซอร์ (อ้างถึงในจุฬพล รอดคำดี 2548) ระบุว่า อินเทอร์เน็ตมีประโยชน์ต่อการผลิตรายการมาก สถานีได้รับข้อมูลหลากหลายจำนวนมากจากอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลจากสำนักข่าวใหญ่ๆ ข้อมูลจากองค์กรพัฒนาต่างๆ องค์กรภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัย และองค์กรอื่นๆ นอกจากนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตก็ดาวน์โหลดรายการจากอินเทอร์เน็ตมาออกอากาศใหม่ได้ เนื้อหาหลักของแต่ละรายการมักเป็นเรื่องสำคัญต่อวิทยุชุมชน เช่น เรื่องสุขภาพ การศึกษา สิทธิสตรี และอื่นๆ

อินเทอร์เน็ตใช้เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนรายการได้ด้วย การบริการ เช่น วันเวิลด์ (One World) โกลบอลเรดิโอเซอร์วิส (Global Radio service) และเออินโฟส์ (A – Infos) ช่วยให้ผู้ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงได้ฝากรายการของตนไว้ให้ผู้ผลิตรายการคนอื่นนำไปใช้ออกอากาศได้ และก็นำรายการของผู้อื่นมาออกอากาศได้เช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้เท่าทันระดับการใช้งานสื่อที่เปลี่ยนไปของผู้รับสาร ผู้บริหารวิทยุชุมชนควรเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองทางเว็บไซต์ อธิบาย องค์กร รายการ บุคลากรและอื่นๆ ตามต้องการ

ไม่เพียงการมีความรู้ในเรื่องของระบบเทคโนโลยีแบบสถานีวิจัยแล้ว ผู้จัดสถานีวิทยุจะต้องให้เรียนรู้และพัฒนาตนเองให้สามารถผสมผสานสื่อสองประเภทเป็นหนึ่งเดียวกัน การผสมผสานเช่นนี้จะทำให้เกิดชุมชนในโลกของการกระจายเสียงเสมือน และช่วยประหยัดในด้านงบประมาณ อีกทั้งยังเป็นส่งเสริมระบบการจัดเก็บบันทึกข้อมูลรูปแบบเสียงหรือห้องสมุดเสียงได้ดีกว่าสถานีวิทยุในรูปแบบเดิม ปกติเราจะคุ้นเคยการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์กับการทำงานเอกสาร และการจัดเก็บข้อมูล และห้องส่งวิทยุหลายสถานีใช้คอมพิวเตอร์มานานแล้วสำหรับงานทั่วๆ ไป เช่น การพิมพ์บทวิทยุ การทำดรรชนี การจัดหมวดหมู่รายการบันทึกเสียง ข้อมูลเหล่านี้มีเพิ่มขึ้นมาก จนค้นหาสิ่งที่ต้องการได้ยาก ถ้าต้องอาศัยแต่เพียงความจำของเรา การใช้คอมพิวเตอร์ทำดรรชนีและจัดหมวดหมู่ ช่วยให้สืบค้นวัสดุทุกประเภทที่ใช้ ออกอากาศ พร้อมคำอธิบายสั้นๆ ว่าแต่ละชิ้นคืออะไร อยู่ที่ไหนโดยมีหมายเลขกำกับชัดเจน เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาความก้าวหน้าทางด้านซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์ ทำให้เกิดโปรแกรมการติดต่อการกระจายเสียงผ่านคอมพิวเตอร์ ปัจจุบันเราจะพบว่า มีการผลิตรายการโดยใช้คอมพิวเตอร์มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งเสียงสนทนา เสียงดนตรี เสียงประกอบ เพลงประกอบ ฯลฯ อยู่ในรูปแบบไฟล์เสียง เช่น สถานีวิทยุชุมชนคนล้านนา สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองลี

ภาพที่ 1: เว็บไซต์ของวิทยุชุมชนคนล้านนา และวิทยุชุมชนคนเมืองลี

<http://www.cm77.com/> และ <http://202.143.134.178/~leeradio/>

การสร้างบรรยากาศในสถานที่ทำงานเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกัน ก่อให้เกิดลักษณะของชุมชนที่ดี เช่นเดียวกับกับชุมชนที่อยู่ตามหมู่บ้าน หรือในชนบทที่ห่างไกล ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีลักษณะของความเป็นชุมชนที่ดีนั้น ควรจะมีการสร้างแรงจูงใจในการพูดคุย แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ระหว่างกัน

ชุมชนที่ดีที่มากกว่าแลกเปลี่ยนและเรียนรู้อยู่กับพื้นที่แลกเปลี่ยน

ให้มากขึ้น นั่นคือ การสื่อสารเป็นสิ่งที่สร้างก่อให้เกิดการค้นพบนวัตกรรมทางความคิด ลักษณะของชุมชนที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์ หรือไม่มีการเรียนรู้ระหว่างกัน ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างปฏิบัติ ตามความถนัดและความสามารถของตนเอง เกิดการเชื่อมโยงที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนอย่างไรก็ตามลักษณะของชุมชนไม่จำเป็นต้องติด แต่เป็นการหาเวลาที่จะมารวมตัวกันเพื่อข้อมูลประสบการณ์ระหว่างกันในแต่ละพื้นที่

ภาพที่ 2: หน้าเว็บเพจของ www.vttradio.com

เช่นวิทยุธุรกิจขนาดเล็กในแต่ละจังหวัด ได้มีการรวมตัวกันจากการเข้าเป็นสมาชิกของเว็บไซต์ เว็บไซต์เพื่อทำการประชาสัมพันธ์สถานวิทยุของตนเอง ภายใต้โดเมนเนม <http://www.vttradio.com>

จากนั้นก็นัดพบเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกันเป็นประจำ เช่น ในงานสัมมนา งานอบรม หรือการประชุมแบบไม่เป็นทางการตามสถานที่ต่างๆ อาทิ ร้านกาแฟ การพูดคุยกันผ่านทางโทรศัพท์ เป็นต้น ลักษณะของการแลกเปลี่ยนกันนั้น จะมีเรื่องราวของการเสริมทักษะด้านเทคนิคในการสร้างสรรค์รายการ เทคนิคของเครื่องมือวิทยุกระจายเสียง และการแลกเปลี่ยนประเด็นของกฎหมาย พระราชบัญญัติ อันส่งผลต่อการอยู่รอดต่อไปของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการออกแบบเนื้อหาพระราชบัญญัติให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสมาชิกกลุ่ม ที่เกิดจากการกดดันที่ได้รับจากการต้องหาเงินสนับสนุนรายการเดือนละสามแสนบาทให้กับสถานีวิทยุของรัฐ โดยกรอบของสภาพธุรกิจที่ไม่ได้ติดต่อสื่อประเภทวิทยุกระจายเสียง ลักษณะของการแลกเปลี่ยนของกลุ่มวิทยุธุรกิจ คือ การแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างการอยู่รอดของกลุ่มในแต่ละจังหวัด และสร้างจุดรวมกันในเชิงพันธะสัญญา คือ การส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่เรียนรู้วิธีการเป็นนักจัดรายการวิทยุที่ดี นำเสนอเนื้อหาที่สร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามยังขาดการส่งเสริมเรื่องราวของเนื้อหาที่น่าสนใจเป็นการสร้างเนื้อหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง และควรมีการกระตุ้นให้คนในชุมชนรับฟังรายการกันมากขึ้น จากการเข้าไปพบปะพูดคุยระหว่างหาเงินรายได้สนับสนุน

เนื้อหาที่น่าสนใจผ่านสื่อในปัจจุบันที่เน้นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงและเนื้อหาที่เน้นการบริโภคหรือบริโภคนิยมภายใต้ปรัชญาการแข่งขันและแสวงหากำไรสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ หากชุมชนสามารถพัฒนาเนื้อหาของข่าวสารขึ้นมาเองได้ ชุมชนมีวิธีการจัดการเนื้อหาข่าวสารอย่างไรที่จะทำให้ข่าวสารอันเกิดจากชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพและลดปัญหาช่องว่างทางข่าวสารและเป็นผู้สื่อข่าวที่ให้อรรถประโยชน์ที่มากพอเพียงสำหรับประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งมีโอกาสนในการสร้างข่าวสารและความรู้ของตนขึ้นมาด้วย

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ความเปลี่ยนแปลงของโลก เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกช่วงเวลา สถานการณ์ของสื่อมวลชนนั้นมีการเคลื่อนไหวตามกระแสการเปลี่ยนแปลง แต่พลวัตของการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนยังมีข้อจำกัดในการก้าวทันตามความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม เนื่องจากชุมชน มีคุณลักษณะเด่น คือ การอยู่ร่วมกันแบบครอบครัว ลักษณะของความสัมพันธ์จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว มีความผูกพัน และมีระเบียบประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา คล้ายคลึงกัน

วิทยุชุมชน เป็นสื่อหนึ่งตามแนวทางการสื่อสารภาคประชาชน เพื่อต้องการให้สิทธิเสรีภาพทางการแสดงออกของประชาชนได้รับการเผยแพร่ระหว่างคนในชุมชนมากขึ้น แต่เนื่องจากสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ อาทิ หนังสือ หนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง ชุมชนจึงไม่อาจจะอาศัยช่องทางดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ สื่อวิทยุ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยและพยายามนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน หากแต่สถานการณ์ของการใช้และการจัดการสื่อ นั้น มีความแตกต่างกันในเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ในระดับชุมชน ด้วยเหตุที่ชุมชนมีความหลากหลายในแต่ละกลุ่ม สื่อวิทยุ ที่นำไปเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชุมชน จึงมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของวัฒนธรรม ผู้วิจัยเล็งเห็นศักยภาพที่หลากหลายของชุมชนในการจัดการสื่อภาคประชาชน จึงเลือกที่จะศึกษาและหาวิธีการในการจัดการความรู้วิทยุชุมชน เพื่อหาแนวทางที่เป็นไปได้ในการสร้างวิทยุชุมชนตามบริบทของสังคมไทย

แต่เนื่องจากการบริหารจัดการความรู้ทางด้านสื่อชุมชน (Knowledge management in community communication) ปัจจุบันยังไม่ปรากฏเป็นหลักฐานมากนัก แม้ว่าการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านสื่อเพื่อชุมชน และงานวิจัยทางด้านวิทยุชุมชนจะมีอยู่มาก แต่การศึกษาโดยนำเอาการบริหารจัดการความรู้มาเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนความรู้ด้วยสื่อวิทยุเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชน ยังไม่มีเอกสารหลักฐานใดปรากฏ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องอาศัยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องร่วมกับการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management) และเน้นการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลกับชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ

ปริมาณของสื่อและเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อมากขึ้น เมื่อมีการเชื่อมโยงการสื่อสารที่หลากหลายคุณลักษณะเข้าด้วยกัน หรือที่เรียกว่า สื่อผสม (Multimedia) และด้วยเหตุที่สื่ออินเทอร์เน็ตมีความเป็นอิสระสูง ทำให้ไม่มีการกรองคุณภาพของเนื้อหาสาระ เนื้อหาสาระโดยส่วนใหญ่เน้นการทำหน้าที่ให้ความบันเทิง 80% และให้ความรู้ 20% นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการเรียนการสอนทางด้านการผลิตสื่อกระจายเสียง และการผลิตสื่อผสม พบว่า นิสิตในชั้นเรียนแต่ละรุ่นของภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ตั้งแต่ปีการศึกษา 2547 – 2550 พบว่า จำนวนนิสิตมากถึง 70% ของนิสิตในแต่ละภาคการศึกษา ไม่เคยเปิดรับฟังรายการวิทยุอีก 20% ฟังรายการวิทยุที่เปิดเพลงไม่มีนักจัดรายการ และ 10% ฟังรายการวิทยุผ่านทางอินเทอร์เน็ต ซึ่งเป็นรายการเพลงแต่นักจัดรายการวิทยุบอกเล่าวิถีชีวิตของคนในกรุงเทพฯ พฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการวิทยุในกลุ่ม Generation Y (Young generation) ในต่างจังหวัดเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมายนหลังจากที่อินเทอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาท เวลาที่เหลือในแต่ละวันเหล่านักเรียนกลุ่มดังกล่าวจะใช้เวลาในร้านเกมส์ แชท หรือพูดคุยโทรศัพท์มือถือ หรือไปเดินช้อปปิ้งในห้างสรรพสินค้า

การสื่อสารก็เช่นเดียวกัน ต้องมีระบบการนำเสนอโดยการสะท้อนเรื่องราวของชุมชนด้วยกันเอง เพื่อยังคงรักษาความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน และเข้าใจความหลากหลายของชาติพันธุ์ (Ethnic diversity) พร้อมเปิดใจต้อนรับความแปลกหน้าของคนต่างถิ่นในฐานะนักท่องเที่ยวมากกว่าการให้เข้ามาเป็นผู้ครอบครองทรัพยากรในชุมชนของตนเอง ในท้ายที่สุดชุมชนอาจสูญเสียดินแดนและล่มสลายทางวัฒนธรรมได้

อาณาบริเวณของแต่ละบุคคลควรได้รับการจัดสรร โดยให้เข้าครอบครองได้เท่ากับความต้องการและสัดส่วนของสมาชิกภาพ ให้มีเขตพื้นที่ในการเลือกอยู่ เลือกอาศัยและเลือกที่จะบริโภคทรัพยากรที่มีอยู่ในอาณาบริเวณที่ตนได้รับสิทธิไม่ก้าวล้ำ รุกราน หรือล่วงเกินไปยังกลุ่มบุคคลหรือพื้นที่อื่นๆ พร้อมกันนั้นก็ยังคงมีการทบทวน ปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในแต่ละช่วงเวลาที่ยั่งยืนไป

ชุมชนควรมีการกำหนดวาระของชุมชนเองให้มีพลังอำนาจทางการสื่อสาร และสามารถกำหนดเนื้อหาเรื่องราวของชุมชนร่วมกัน มากกว่าการเล่นประเด็นตามวาระที่กำหนดโดยสื่อมวลชนส่วนกลางซึ่งบางครั้งเนื้อหาเหล่านั้นมิได้เกี่ยวข้องกัน ห่างไกลจากตัวชุมชน ทั้งยังสร้างความขัดแย้งทางความคิด ก่อให้เกิดการเลือกข้างของคนในชุมชนมากกว่า การ

สร้างความเชื่อมโยงในชุมชน อันเป็นการสร้างจิตใจที่ออกห่างจากการภักดีในชุมชน เอเวอร์เรสต์ โรเจอร์ (Everest M. Rogers, 1996 p. 99) กล่าวว่า ทุกระบบสังคมจำเป็นต้องมีกำหนดการของตนเอง และถ้าหากเป็นการจัดลำดับปัญหาต่างๆที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ก็จะช่วยให้ตัดสินใจว่า สมควรที่จะเริ่มต้นทำอะไรก่อน ดังนั้นการจัดลำดับความสำคัญมีความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อชุมชนและสังคม (Every social system must have an agenda if it is to prioritize the problems facing to so that it can decide where to start work. Such prioritization is necessary for a community and for a society.) ชุมชนต้องสร้างวาระของชุมชนให้ตระหนักถึงภัยและภาวะวิกฤติก่อนที่จะเหตุการณ์อันเลวร้ายจะก่อตัวแพร่กระจายไปทั้งชุมชนจนเป็นการแก้ไขที่สายเกินไป

กรณีที่น่าสนใจจากการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การที่มีคนในชุมชนจำนวนหนึ่งสงสัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการทำเส้นทางน้ำ (River model) เพื่อปล่อยให้น้ำที่กำลังท่วมไหลบ่ามาจากทางภาคเหนือผ่านเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนลงสู่ทะเลนั้น ให้มาถูกกักเก็บในบริเวณ 4 จังหวัดในภาคกลาง ได้แก่ สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา และชัยนาท เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยกล่าวอ้างว่า เพราะเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจสำคัญ เมื่อมีความสงสัยเกิดขึ้น รายการ สามคนทงพัง ประกอบด้วย อรุพงษ์ โกศล และวันชัย ได้เริ่มต้นเสวนากันผ่านรายการออกอากาศ จากนั้นทำการศึกษาโดยอาศัยเทคโนโลยี คือ การหาข้อมูลแผนที่ผ่านโปรแกรม Point Asia เพื่อศึกษาเส้นทางเดินของน้ำ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สถานีวิทย์ชุมชน อาจจะมีการเรียกชื่อต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ความต้องการในการสร้างชื่อที่แตกต่างกันไประหว่างชุมชน เช่น ชื่อ วิทย์หมู่บ้าน นอกจากนี้ควรจะมีความเชื่อมโยงสัญญาณ ในการออกอากาศรายการในช่วงเวลาเดียวกันให้มีการสื่อสารเรื่องราวระหว่างชุมชนในจังหวัดเดียวกัน

การสร้างคามหมายของวิทย์ชุมชน ไม่มีกรอบอธิบายว่าจะต้องมีความอยู่รอดที่ไม่อาจจะสร้างรายได้เท่านั้น ควรมีความหมายชุมชน หมายถึง การสร้างเนื้อหาของกฎหมายในการปกครองท้องถิ่นและชุมชน ปกป้องชุมชนให้ปลอดภัยจากการรุกรานจากคนภายนอก ไม่เพียงเท่านั้น ยังต้องสร้างเกาะป้องกันการรุกรานของภัยอันตรายของสิ่งแวดล้อมที่หาทางออกไม่ได้ เพราะนอกจากชุมชนจะเรียนรู้วิธีป้องกันการสูญเสียทรัพยากรของตนเองได้มากกว่าเรื่องอื่นๆ แล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแนวทางของการเรียนรู้ภายในชุมชนเองอย่างปลอดภัย

การสร้างแบรนด์ของตนเอง (Brand communication) ด้วยการค้นหาอัตลักษณ์ (Identity) เฉพาะตัวที่แน่นอน มีการกำหนดวาระข่าวสารของชุมชนเอง นำเสนอเนื้อหาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนปัจจัยในชุมชนเองโดยไม่มีการกำหนดรูปแบบของการสื่อสารที่เหมือนกับการนำเสนอเนื้อหาตามอย่างสื่อสารมวลชนทั่วไป อันทำให้วิทย์ชุมชนได้เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่ทำให้สื่อทั่วไปภายนอก หันมาสนใจ และขอข้อมูล

วิทย์ชุมชน ณ วันนี้ ภายหลังการประกาศในราชกิจจานุเบกษา (26 กุมภาพันธ์ 2551) แล้ว ต้องปรับตัวเองในฐานะสื่อที่ทำหน้าที่สื่อภายในชุมชน ทำรายการที่น่าสนใจ และให้ผู้คนในชุมชนเปิดรับฟังกัน จัดรายการกันเอง โดยมีเนื้อหาเป็นของตนเอง ในที่สุดก็ทำหน้าที่เป็นสถานีวิทยุซึ่งสรรค์ชุมชนของตนเองให้น่าอยู่อย่างที่ได้ตั้งใจไว้ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น

วิทย์ชุมชน คือ วิทย์ รายการวิทย์ และจินตนาการทางความคิดที่ก้าวไกลของคน ในกลุ่มชนเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน ภาษาเดียวกัน สนใจในเรื่องเดียวกัน และเข้าใจกัน

กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนที่สุด คือ

1. ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น รับรู้เรื่องราวในสถานที่นั้น เข้าใจระบบวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รู้จักผู้คนตลอดจนความเป็นมาของผู้คนในบริเวณนั้น เข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณนั้นได้ มีทักษะในการพูดที่สามารถสื่อสารแล้วสร้างความเข้าใจทางภาษาได้อย่างดี มีประสบการณ์ในศิลปวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการฟังเพลงหรือเลือกเพลงที่ใช้ประกอบรายการได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเข้าใจกลุ่มคนฟัง รู้จักที่จะเลือกจัดรายการ เปิดเพลง

ตามความสนใจของคนฟัง รวมทั้งต้องมีวิธีการที่จะเรียนรู้แนวทางการพัฒนารายการ เทคนิคการใช้เสียง เทคนิคการควบคุมเครื่องมือในการจัดรายการ หรือเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อหาเนื้อหาแปลกใหม่ ๆ มาออกอากาศเป็นความรู้ หรือนำเรื่องราวจากภายนอกเพิ่มเติมกระบวนการทัศน์ ความคิด และสร้างความเข้าใจสู่คนฟังรายการได้

2. ผู้รับสาร (Receiver) อยู่ในบริเวณพื้นที่ซึ่งสามารถเปิดรับฟังคลื่นวิทยุชุมชนได้ สนใจในเรื่องราวทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน พร้อมที่จะแสดงความคิดเห็น และได้รับการกระตุ้นจากผู้ส่งสาร ให้สามารถเรียนรู้จนเกิดแนวคิดที่มีประสิทธิภาพในการดำรงชีวิตอยู่ได้ในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และชุมชนของตนเองได้อย่างสันติสุข
3. ช่างเทคนิค (Technician) เป็นตัวจักรสำคัญที่ไม่ใช่เพียงผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมเครื่องเสียง หรือเปิดปิดอุปกรณ์ภายในสถานีวิทยุเท่านั้น หากแต่ควรจะต้องเฝ้าหาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร สนใจการเปลี่ยนแปลงทางการสื่อสารและพัฒนาเครื่องมือ ซ่อมบำรุงเครื่องมือ จัดวางระบบอุปกรณ์ จัดระเบียบห้องออกอากาศให้น่าอยู่ สะอาด เพื่อให้เอื้ออำนวยต่อสุขภาพของผู้จัดรายการและผู้มาเยือน สามารถพัฒนาอุปกรณ์ให้เชื่อมโยงรายการสด รายการที่อยู่ในเวทียุติการวิชาการของสถาบันการศึกษา หรือการส่งสัญญาณออกสู่ระบบการสื่อสารโลกผ่านทางเครือข่ายเนตเวิร์ก (Networking system)
4. เนื้อหารายการ (Content) ชุมชนต้องมีจุดยืนและข้อสัจยในการสร้างรายการเพื่อให้เกิด Robust consumer หรือผู้บริโภคที่เข้มแข็งทางความคิด โดยเฉพาะความกล้าที่จะเปิดรับเรื่องราวจากนานาประเทศ ไม่คล้อยตามสื่อในประเทศ กล่าววิเคราะห์ สังเคราะห์มากกว่าเชื่อความคิดด้านใดด้านหนึ่งในทันที ไม่นำเรื่องราวหรือหัวข้อสนทนามาบอกเล่าโดยไม่มีการตรวจสอบเนื้อหาที่ดี มีความเป็นกลางอย่างที่สุด พร้อมระลึกถึงพลังของสื่อเสมอ รวมถึงอาศัยความพร้อมด้วยการสำรวจความต้องการ ในการรับฟังเนื้อหารายการแบบใดที่ทำให้ผู้คนในชุมชนได้สัมผัสตาอาปาก มีรายได้เพิ่มขึ้น หรือแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนได้ทันที หากมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ณ จุดใด คนที่อยู่ตรงจุดนั้นสามารถเป็น ผู้สื่อข่าว โทรศัพท์ หรือส่งข้อความแจ้งเข้ามายังรายการได้ทันที ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงวิทยุเท่านั้น แต่เป็นใครก็ได้ที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารแบบฉับพลัน

ทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสารและช่างเทคนิค ต้องมีกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจระหว่างกันในรูปแบบการสนทนา (Dialogue) โดยงานวิจัยครั้งต่อไปต้องส่งเสริมชุมชนที่มีความพร้อมและความตั้งใจในการเรียนรู้ พัฒนาตัวเอง 4 ขั้น ในระหว่างการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่

ขั้นที่ 1 Good idea ทุกคนเสนอ แสดงความคิดเห็น และประเด็นของตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยมีการควบคุมเวลาให้อยู่ในช่วงเวลาที่กำหนด ผู้ที่ทำหน้าที่ในกระบวนการจะส่งเสริมด้วยคำพูดว่า ดี ดีมาก ตอบรับ หรือพยักหน้า มีความตั้งใจในการฟัง บันทึกเสียง บันทึกวิดีโอและจดบันทึก

ขั้นที่ 2 Good practice เป็นเทคนิค วิธีการ ขั้นตอนดำเนินงาน หรือกระบวนการที่มีการประยุกต์จากกรณีศึกษาที่ดีที่สุด ในเรื่องของวิทยุชุมชนนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสื่อวิทยุชุมชนด้วยกันก็ได้ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนกรณีศึกษาที่น่าสนใจในด้านการกระตุ้นการเรียนรู้ในกลุ่มนับตั้งแต่ระดับผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับการตอบสนอง หรืออาจจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เช่น การดูงาน หรือการเชิญมาบรรยาย

ขั้นที่ 3 Local best practice การเข้าไปทำความรู้จักกับกรณีศึกษาที่ดีที่สุดที่ชุมชนด้วยกัน เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและค้นหาศักยภาพ อัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน จนกลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ภายใต้เทคโนโลยีอันทันสมัย และจะส่งเสริมพลังให้กับชุมชนในการเรียกร้องระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ

ขั้นที่ 4 Industry best practice กรณีศึกษาที่ดีที่สุดในระดับอุตสาหกรรม เป็นการเข้าถึงกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมทางด้านทุน บุคลากร และเทคโนโลยี ในวันนี้ชุมชนอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ และปิดกั้นการไหลบ่าของกระแสทุนนิยมไม่ได้เช่นเดียวกัน วิธีที่จะทำให้วิเทศชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ การเปิดใจยอมรับ และกล้าตั้งคำถามกลุ่มทุนในฐานะกัลยาณมิตรให้เปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาคนในชุมชน อันจะส่งผลต่อภาพลักษณ์ ความซื่อสัตย์ในตราสินค้า ทั้งนี้การสื่อสารเป็นตัวจักรสำคัญ ขณะเดียวกันการขับเคลื่อนฐานความรู้โดยอาศัยสื่อวิทยุจะต้องเข้าถึงกลุ่มนี้ด้วยเช่นเดียวกัน หากภาคอุตสาหกรรมเข้าใจยอมนำมาซึ่งการสนับสนุน และการส่งเสริมสิทธิในการสื่อสารด้วยเช่นเดียวกัน

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาไปเบื้องต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการหาแนวทางในการดำเนินงานวิเทศชุมชนที่ยังคงเข้มแข็งและทำหน้าที่ในการเป็นสื่อสำหรับคนในชุมชน จากนั้นจะทำการสร้างห้องทดลองกับจุดปฏิบัติการเรียนรู้ โดยเริ่มจากเครือข่ายวิเทศชุมชน ที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้กับวิเทศชุมชนที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงให้สามารถอยู่ในบทบาทเดิม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างของนโยบายภาครัฐ หากแต่สามารถตอบสนองกับสภาพของชุมชนให้ชุมชนอยู่ได้อย่างเข้มแข็งผ่านการสื่อสารทางเสียง โดยเครื่องมือที่เรียกว่า วิทยุกระจายเสียงแต่เน้นการสร้างเนื้อหาเพื่อตอบสนองความต้องการของคน ในชุมชนมากกว่าการสร้างเนื้อหาจากกรอบความต้องการของผู้ผลิตรายการเพียงอย่างเดียว จากนั้นมีวิธีการนำเสนออย่างมืออาชีพหรืออย่างน้อยน่าสนใจสามารถเรียกผู้รับสารให้อยากเปิดรับฟังมากขึ้นเป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่ดีของสถานการณ์ของวิเทศชุมชนในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

- Brownell, Baker. (1950). *the Human Community: Its Philosophy and Practice for the time of Crisis*. New York: Harper & Row.
- Dennis E. Poplin. (1979). *Communities: a survey of theories and methods of research*. New York: Macmillan Publishing.
- Douglas Schuler. (1996). *New Community Networks Wire for change*. New York: AMC Press.
- Elizabeth Haas Edershem. (2007). *The Definitive Drucker*. USA: McGraw Hill.
- Fisher, D. (1982) *The Right to Communicate: A Status Report, Reports and Papers on Mass Communication No. 94*. Paris: UNESCO.
- Hirota Takeuchi and Ikujiro Nonaka. (2004). *Hitotsubashi on Knowledge Management*. Singapore John Wiley & Sons (Asia).
- Howard Rheingold. (1993). *The Virtual Community*. UK: Addison – Wesley.
- Ivan Illich. (1970). *Deschooling Sociey*. New York: Harper Colophon.
- Jack Beatty. (1998). *The world according to Peter Drucker*. NY: The free press.
- Jan Servaes, Thomas L. Jacobson, Shirley A. White. (1996) *Participatory Communication for Social Change*. London: Sage Publications.
- Jerry Mintz. (1994) *The Handbook of Alternative Education*. New York: Macmillan Publishing. Publishers.
- Joseph R. Dominick. (1990). *The Dynamics of Communication*. New York: McGraw Hill Publishing.
- Larry Spear. (1996). Reflections on Robert K. Greenleaf and servant and servant leaderships. *Leadership & Organization Development Journal*, 17(7), 33- 35.
- Louie Tabing. (2002). *How to do Community Radio: A Primer for Community Radio Operators*. (United Nation Educational Scientific and Organization: Asia Pacific Bureau For Communication and Information.

- Miller J. (2001). From Radio Libres to Radio Prive'es: The Rapid Triumph of Commercial Networks in French Local Radio, **Media, Culture and Society** 14, 261 - 279.
- Nisbet, Robert A. (1962) **Community and Power: A study in the Ethics of Order and Freedom**. New York: Oxford University Press.
- Paul R. Gamble and John Blackwell. (2001). **Knowledge Management A state of the art guide**. USA: Kogan Page.
- Peter F. Drucker. (1993). **Post Capitalist Society**. New York: HarperCollins.
- Peter F. Drucker. (2005). **The Essential Drucker**. USA: Collins Business.
- Peter Senge, A. Kleiner, C. Robert and the authors. (2001). **The Dance of Change**. 5th Edition, London: Nicholas Brealey Publishing.
- Ray Eldon Hiebert and Sheila Jean Gibbons. (1999). **Exploring Mass media for a changing world**. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Robert W. McChesney. (2007). **Communication Revolution**. USA: The New Press, NY.
- Stanley J. Baran and Dennis K. Davis. (2002). **Mass Communication Theory; Foundations, Ferment, and Future**. Canada: Wadsworth Thomson
- Thomas H. Davenport and Laurence Prusak. (1994). **Working Knowledge**. USA: Harvard Business School Press.
- Trans. R. Hurley. Harmondsworth: Pelican Golding, P. and Harris R. (1997). **Beyond Cultural Imperialism: Globalisation, Communication and the New International Order**. London: Sage Publication.
- Thongchai Winichakul, **Report on Genealogy**, Faculty of Liberal Art, Thammasat University 1992
- William Ives, Ben Torrey and Cindy Gordon. (2000). **Knowledge Sharing is a human behavior, Knowledge Management Classic and Contemporary Works**, UK: MIT Press.
- Ubonrat Siriwasak. (2005). **Media Reform going Backward?. A Genealogy of Media Reform in Thailand and its Discourses**, Thai Broadcasting Journalists Association Friedrich Ebert Stiftung: S.P.N. Printing.

Website:

- <http://www.thaibja.org/download/book01.zip>. Retrieved June 1993
- <http://www.thaicivicnet.com/radio.html>. Retrieved May 1992.
- <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2551/A/042/61.PDF> Retrieved: 29 February 2008
- <http://www.bbc.org>
- <http://www.kpfa.org/>
- <http://www.prd.go.th>
- <http://www.Thaiuradio.com>
- <http://www.vttradio.com/>
- <http://www.wort-fm.org>